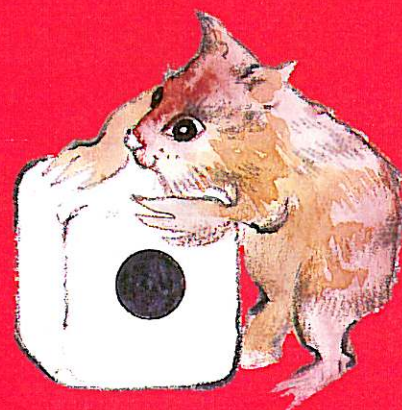
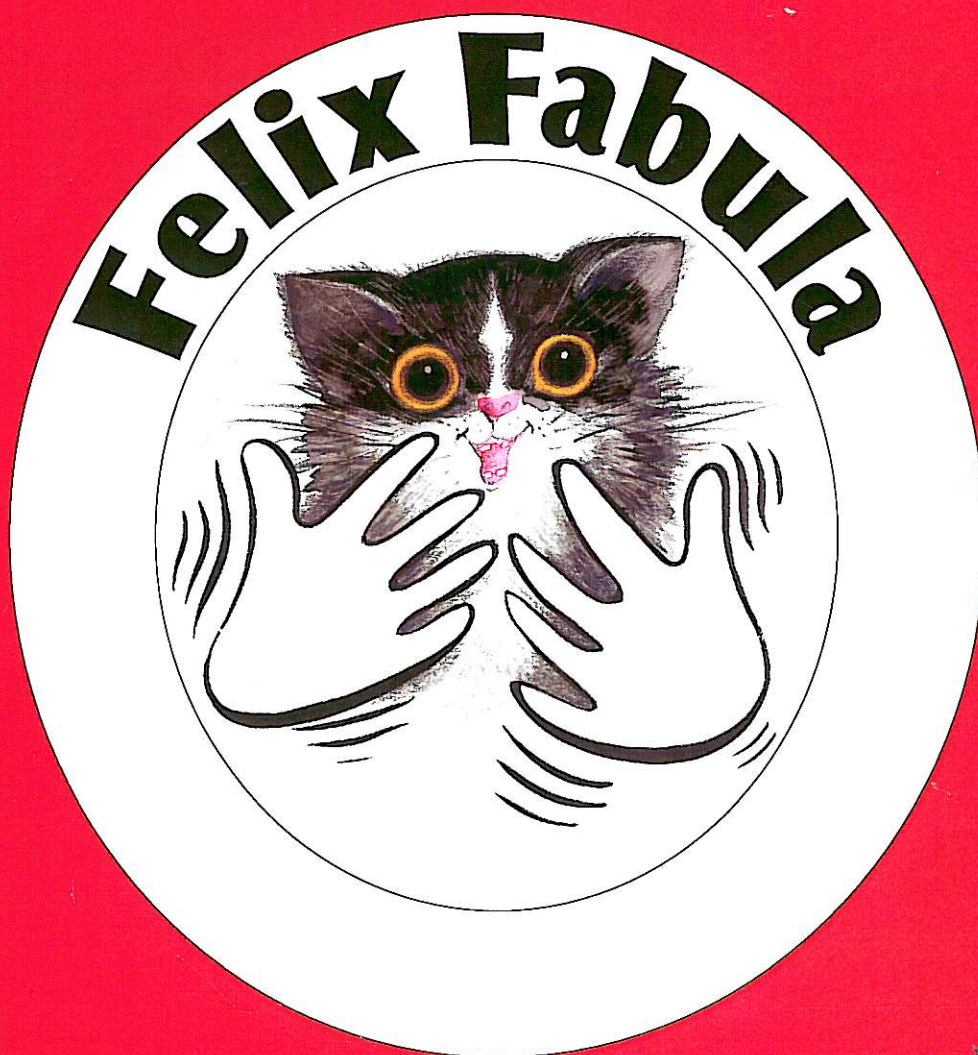

JORUN GULBRANDSEN • INGER LANDSEM • GRETE LETTING

Tilleggshefte til

Lyse ideer 1

for lærere som skal undervise døve barn i 1. klasse

UNIVERSITETSFORLAGET

© Universitetsforlaget 1997

ISBN 82-00-42739-0

Boka er utarbeidet på grunnlag av *Felix Fabula 1* og lærerveiledningen til boka, *Lyse ideer 1*. Utarbeidelsen er utført etter oppdrag fra Nasjonalt læremiddelsenter av Møller Kompetansesenter, Statlig spesialpedagogisk senter for hørselshemmede, ved

Eli Nervik (koordinator for prosjektet, norsk og tegnspråk)

Pat Pritchard (engelsk)

Aase Lyngvær Hansen (drama og rytmikk)

Per Frostad (artikkel om matematikk)

Boka er utgitt med støtte fra Nasjonalt Læremiddelsenter.

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan føre til erstatningsansvar og inndragning og kan straffes med bøter eller fengsel.

Henvendelser om boka kan rettes til

Universitetsforlaget

Postboks 2959 Tøyen

0608 Oslo

Universitetsforlaget på Internett: <http://www.scup.no>

Design omslag: Inger Landsem

Tegninger: Rigmor Haugsand m.fl.

Sats: PageMaker i Universitetsforlaget

Trykk: Kopisenteret i Universitetsforlaget 1997

Innhold

Forord	5	Litteraturliste	17
Praktiske råd til undervisning av døve		Metodisk veiledning for	
1.-klassinger	6	undervisning av døve barn	18
Innledning	6	Tema 1–8	19
Døve 6-åringer. Språklig grunnlag	6	TEMA 1 – Vi begynner på skolen s. 98–112	21
Tospråklighet	7	SAMFUNNSFAG	21
Hørende og døve tospråklige barn	7	TEGNSPRÅK – NORSK	21
Lærernes tospråklige kompetanse	7	DRAMA OG RYTMIKK	22
Lærerens ferdigheter i tegnspråk	8	TEMA 2 – Alt forandrer seg – naturen om	
Språkmodeller, tegnspråkmiljø	8	høsten s. 114–124	25
Skole for døve ved et kompetansesenter	8	TEGNSPRÅK – NORSK	25
Klasse for døve ved en sentral skole	8	DRAMA OG RYTMIKK	26
Skolegang for døve ved hjemmeskolen	8	ENGELSK	26
Tolking	9	TEMA 3 – Alle ting forandrer seg – kroppen	
Tegnspråk	9	også s. 125–134	29
Navnetegn	9	TEGNSPRÅK – NORSK	29
Setninger	10	DRAMA OG RYTMIKK	30
Fonologisk trening	10	ENGELSK	30
Norsk som andrespråk for døve	10	TEMA 4 – Jul på skolen s. 134–142	33
Døve barn og lesing	10	TEGNSPRÅK – NORSK	33
Språklig bevissthet	11	DRAMA OG RYTMIKK	33
Fortellingene i Felix Fabula	11	ENGELSK	33
Helordslesing	11	TEMA 5 – Dyr vi liker s. 144–151	37
Håndalfabet	11	SAMFUNNSFAG – HEIMKUNNSKAP –	
Fonologisk lesing	11	KUNST OG HÅNDVERK	37
Fonologisk trening	11	TEGNSPRÅK – NORSK	37
Drama og rytmikk i 1. klasse	12	DRAMA OG RYTMIKK	38
Felix Fabula danser og dramatiserer på		ENGELSK	38
tegnspråk	12	TEMA 6 – Vinter hos Ivar og Siri s. 152–160 ...	41
Engelsk for døve barn	13	TEGNSPRÅK – NORSK	41
Engelsk for døve 6-åringer	13	KRISTENDOMSKUNNSKAP MED	
Mål	13	RELIGIONS- OG LIVSSYNS-	
Engelsk videokassett til Felix Fabula	13	ORIENTERING	41
Matematikk	13	DRAMA OG RYTMIKK	41
Taloppfatning hos døve	13	ENGELSK	42
Døve barn og telling	13	SAMFUNNSFAG	42
Matematiske begreper	13	TEMA 7 – Ivar og Siri leker ute om	
Strategier	14	våren s. 162–172	45
Tilrettelegging av undervisningsmiljøet	14	TEGNSPRÅK – NORSK	45
Hjelpemidler og teknisk utstyr som er		DRAMA OG RYTMIKK	45
nødvendig	15	ENGELSK	45
Visuell og akustisk tilrettelegging	15	SAMFUNNSFAG	45
Bruk av bildene i elevboka	15		
Målene for døve i L97	16		
Tegnspråk som førstespråk	16		
Norsk for døve	16		
Drama og rytmikk	16		
Engelsk	17		

TEMA 8 – Tida går s. 173–181	49
TEGNSPRÅK – NORSK	49
DRAMA OG RYTMIKK	49
ENGELSK	49
Barnas arbeidsbøker	50
Oversikt over aktuelle tegnspråklige	
videoer for 1. klasse	51
Annet materiell	51
Litteratur og materiell for engelsk-	
undervisningen	52
Mønster til armdukke av Felix Fabula	52
Mønsterark 1	53
Mønsterark 2	54
Mønsterark 3	55
Kopieringsoriginaler	56

Forord

Dette heftet er ment som hjelp og veiledning til lærere som skal undervise døve barn, og som skal bruke læreverket Felix Fabula 1 av Jorun Gulbrandsen, Inger Landsem og Grete Letting, utgitt av Universitetsforlaget 1996.

Vi håper tilleggsheftet kan være nyttig både for dem som skal arbeide med en gruppe med døve barn, og for dem som skal ha et døvt barn sammen med hørende. Heftet skal kunne brukes sammen med lærerveiledningen til Felix Fabula 1, *Lyse ideer 1*.

Felix Fabula 1 er godkjent etter "Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen", L97. Etter tverrfaglighetsprinsippet er de 10 fagene som elevene skal ha i 1. klasse å finne i boka.

I L97 har døve elever egne fagplaner i fagene:

Tegnspråk som førstespråk
Norsk for døve
Drama og rytmikk for døve
Engelsk for døve

I tilleggsheftet har vi tatt hensyn til disse fagene og foreslår hvordan de kan inngå i Felix Fabula 1 for døve elever. For døve i 1. klasse består dermed fagplanen av 11 fag.

Tilleggshefte til Lyse ideer 1 består av:

- Praktiske råd til undervisning av døve 1.-klassinger
- Metodisk veiledningsdel
- Kopieringsoriginaler
- Materiell til engelsk
- Ark til barnas arbeidsbøker
- Det norske enhåndalfabetet
- Det norske tohåndalfabetet
- Det engelske håndalfabetet
- Litteraturoversikt

Det er også utarbeidet:

- Videokassetter med historiene fra opplesingskassetten *Felix Fabula forteller 1* oversatt til tegnspråk
- Videokassett med kreativt tegnspråk og sangene i Felix Fabula 1, oversatt eller gjendiktet til tegnspråk, *Felix Fabula - Lek med tegn*.

En videokassett med engelsk tegnspråk er under utarbeiding.

Hovedverktøyet for læreren i planleggingen av undervisningen er *elevboka*, *elevenes arbeidsbøker* og *Lyse ideer 1 – lærerens ressursbok*. Dette tilleggsheftet og videokassetten er et supplement med læremidler på tegnspråk og ideer som kan brukes alternativt eller som erstatning for aktiviteter som er foreslått i hovedverket.

Tilleggshefte til Lyse ideer 1 for lærere som skal undervise døve elever i 1. klasse er utarbeidet ved Møller kompetansesenter etter oppdrag fra Nasjonalt læremiddelsenter.

Praktiske råd til undervisning av døve

1.-klassinger

Innledning

Fra høsten 1997 har skolene i Norge tatt i bruk *Læreplanverk for den 10-årige grunnskolen, L97*. Dette læreplanverket inneholder nye fagplaner i alle fag for grunnskolen. Det inkluderer fire fagplaner spesielt for døve elever, og erkjenner at døve er en språklig minoritet som skal ha undervisning i og på tegnspråk.

I §2-4 i Forskrifter for grunnskolen: "Rett og plikt til opplæring for hørselshemma"

pkt.1 står det:

"Hørselshemma barn som har teiknspråk som førstespråk har rett til grunnskoleopplæring i og på teiknspråk."

I L97 er det utarbeidet egne fagplaner for døve i fagene:

- Tegnspråk som førstespråk
- Norsk som andrespråk for døve
- Drama og rytmikk for døve
- Engelsk for døve

De øvrige fag har samme fagplaner for døve som for hørende.

I innledningen til faget Tegnspråk som førstespråk står det:

"Norsk tegnspråk er en viktig forutsetning for at elevene kan få en optimal utvikling både personlig, sosialt og kognitivt"

Felix Fabula 1 er et tverrfaglig og temaorganisert læreverk for 1.klasse. Læreverket gjenspeiler et elevsyn og en oppfatning av barns læringsvilkår som gir mulighet til å kunne inkludere alle barn, også døve barn.

I utgangspunktet har døve barn de samme grunnleggende behov for lek og interaksjon, og til å utvikle sosiale, kognitive og språklige ferdigheter som ethvert annet barn. Artiklene i *Lyse ideer 1* er dermed viktig lesestoff, også for dem som skal tilrettelegge for døve 6-åringer i skolen.

Døve barn utvikler ikke språk gjennom øret, men gjennom øyet. Det døve barnet har sin beste mulighet til en normal språkutvikling gjennom tegnspråk, som er et visuelt/gestuet språk.

I Danmark har Ritva Bergmann som selv er døv, observert tegnspråkutviklingen hos sine egne døve barn. Hun har i sin rapport sammenlignet deres tegnspråkutvikling med hørende barns talespråk-

utvikling. Hun viser at utviklingen er helt parallell (Bermann, R. 1981). I Sverige er det gjort undersøkelser i barnehager for døve og sterkt tunghørte barn som også viser hvordan barnas språkutvikling profiterer på visuell kommunikasjon. (Ahlstrøm, M. m.fl. 1996)

Døve 6-åringer. Språklig grunnlag

De fleste døve barn har hørende foreldre. Når foreldre oppdager og får bekreftet at barnet deres er døvt eller sterkt hørselshemmet, trenger de tid til først å bearbeide det sjokket de har fått. De skal så leve videre med situasjonen og akseptere den. De færreste hørende foreldre kan i utgangspunktet kommunisere på tegnspråk, og det vil ta tid før de kommer i gang med å lære tegnspråk (Backenroth, G. 1984).

Barn med døve foreldre møter tegnspråk fra første stund. Barn som vokser opp i et tegnspråkmiljø, vil kunne få en normal språkutvikling på tegnspråk. Dette gjør at de språklige forutsetningene til døve 6-åringer kan være ulike. Avhengig av hvilken stimulering og oppfølging hver enkelt har fått i førskolealder, vil språk- og begrepsutvikling variere hos døve 6-åringer når de begynner på skolen.

Et døvt barn som har fått tilgang på tegnspråk og har fått utvikle det i førskolealder, kan uttrykke tanker, følelser og ideer på samme nivå som en norsk-talende 6-åring. Barnet kan stille spørsmål og svare på spørsmål, fortelle spennende historier og triste historier. Kort sagt, en døvt 6-åring med et slikt utgangspunkt har språk for alle anledninger.

Hos mange vil språk- og begrepsutviklingen ikke være aldersadekvat. Noen vil av mangel på språklig stimulans ha kontaktproblemer og vise personlighetsmessig ubalanse.

Etter hvert som forståelsen for døve barns behov blir større og forholdene legges til rette for barn, foreldre, fagpersoner og nærmiljø i førskoletiden, vil det merkes på ferdighetene hos de døve 1. klassingene.

I arbeidet med tilpassing av Felix Fabula 1 til døve barn har utgangspunktet vært vanlige døve 6-åringer med et aldersadekvat tegnspråk.

Tospråklighet

Målet er at døve barn skal bli funksjonelt tospråklige, med tegnspråk som førstespråk og norsk som andrespråk.

Tegnspråk er det språket det døve barnet utvikler og har mulighet for å kommunisere på, på en fri og ubesværet måte, sammen med andre som kan tegnspråk. Det er døves førstespråk, og det språket de identifiserer seg med. Tegnspråk er deres hovedredskap for læring og er det språket de må få sin undervisning på. Tegnspråk kan ikke skrives.

Døve må lære norsk gjennom undervisning. Norsk blir et redskap til å gi og hente kunnskap og informasjon med, først og fremst gjennom skrift. For døve blir norsk et fremmedspråk.

Forskning viser at et godt grunnlag i førstespråket letter innlæring av et andrespråk. Erfaring og undersøkelser viser at dette så absolutt er tilfelle også når det gjelder tegnspråk og norsk. Derfor er det avgjørende for døve 6-åringer at de får anledning til å bruke språket sitt i samhandling med andre. For pedagogene som skal lede barna videre i skolefagene, er det meget viktig å kjenne det enkelte barns språklige grunnlag (Ahlgren, I. 1994).

Det er positivt for døve å kunne ha ferdigheter i den muntlige delen av det norske språket, og barna må få mulighet til å få prøve seg. Lenger ute i heftet er det gitt metodiske råd om hvordan artikulasjonstreningen kan foregå for de døve 6-åringene. Det er viktig at dette ikke oppleves som terp og press for den enkelte.

Under overskriften "Artikulasjon er nøkkelen" på s. 31 i *Lyse ideer 1* er det mange nyttige tips som også kan brukes for døve barn. Det er også gitt ut et læreverk på Døves forlag 1994: "Taletrening for døve og sterkt tunghørte" av Arne Stokkan og Odd K. Jensen.

Gode ferdigheter og kunnskaper i og om tegnspråk, er den beste inspirasjonen og det beste grunnlaget for døve til å lære norsk, både skriftlig og muntlig (Martinsen m.fl., 1985).

I innledningen til fagplanene for tegnspråk som førstespråk, står det at tegnspråket skal:

"...legge grunnlaget for elevenes funksjonelle tospråklighet. Det betyr at elevene skal kunne begge språk så godt at de ikke bare kan fungere ut fra sine forutsetninger, men at de også kan benytte begge språk som redskap for læring."

Hørende og døve tospråklige barn

I Norge kjenner vi til kampen den samiske befolkningen har hatt for å bli akseptert som en språklig minoritet. De har kjempet for å få forståelse for samholdet de føler gjennom språk og kultur. Mange av de samme argumentene som samene har brukt og bruker, kan overføres til den prosessen døve er inne i for å få forståelse og aksept for sin kultur og sitt språk. Tospråklighet er mål for begge disse norske språklige minoritetene. En annen gruppe som også har som mål å bli tospråklige, er de som kommer fra andre land.

Samiske barn, døve barn og barn fra andre land blir elever i norsk skole, og forholdene må legges til rette for at de skal oppnå tospråklighet. Den forståelsen som må ligge til grunn for at elever med ulik førstespråklig bakgrunn skal få tilrettelagt undervisning, er på mange måter den samme. Holdningen til barn med annen språklig bakgrunn, er viktig. Det må også bli tatt organisatoriske hensyn i form av alternative undervisningsplaner, tospråklige lærere, tilgang på materiell m.m. (Skutnabb-Kangas, 1986). Samiske elever og elever med andre fremmedspråk kan ved siden av den tilrettelagte undervisningen de får, som regel bruke hørselen sin i tilegnelsen av andrespråket. De har også erfaring med et oralt/auditivt førstespråk. Døve elever har ikke disse mulighetene. Synet er den viktigste informasjonskanalen. Sine språklige erfaringer har de på sitt førstespråk, tegnspråk, som er visuelt/gestuet.

Lærernes tospråklige kompetanse

Tegnspråk er et visuelt/gestuet språk. Det har utviklet seg i miljøer der døve har vært sammen, og avspeiler miljø og kultur. Det er forskjellige dialekter på tegnspråk, som det er det på norsk. Her i landet har dialektene i stor grad utviklet seg i døvemiljøet i de største byene og ved døveskolene.

Lærere som skal undervise døve barn, bør være tospråklige og kjenne døves miljø og kultur. En lærer som selv er døv, har de beste forutsetningene for oppgaven. Heldigvis utdanner etter hvert flere døve seg til lærere. Hørende lærere skal ha gode tegnspråkferdigheter.

Tove Skutnabb-Kangas sier:

En tvåspråkig lärare som behärskar både minoritetbarnets modersmål och det andra språket, är alltid en bättre lärare för minoritetbarnet än en lärare som är enspråkig (oberoande av i vilket språk läraren er enspråkig). En minoritetslärare som inte behärskar minoritetbarnets modersmål är olämplig som lärare i majoritetsspråket.

Lærerens ferdigheter i tegnspråk

Det formelle kravet til lærere som skal undervise døve barn, er fra høsten 1997 et kurs i tegnspråk med verdi 10 vekttall. De lærerne som har gjennomgått dette kurset, har kunnskaper om og ferdigheter i tegnspråk, og bør vite hva de gir seg i kast med når de skal samspille med og undervise døve.

Sammenlignet med andre språk er ikke tegnspråk så enkelt å lære for hørende som mange tror. Mange opplever at det vanskeligste er å forstå hva døve sier.

Svært ofte vil undervisningen av døve barn i for stor grad bli lærerstyrt nettopp fordi det kan føles vanskelig å forstå hva barna sier. Læreren ønsker å ha kontroll over situasjonen, og legger dermed premissene for samtaler og aktiviteter. Dette er en fare. Hvis barna får liten mulighet til å bruke språket i samhandling ut fra egne premisser, bidrar det til å stagnere barnets utvikling av selvbylde, kreativitet og egeninnsats. Dersom lærere som skal ha ansvar for døve 6-åringer, bruker konseptet i *Lyse ideer 1* med tegnspråk som språkkode, har de en "kokebok" når det gjelder å lokke barna til å tenke, fantasere og fortelle. I dette tilleggsheftet gir vi lærerne noen råd, alternativer og ideer om hva de bør ta hensyn til og hvilke aktiviteter som kan være bedre for døve.

Språkmodeller, tegnspråkmiljø

For at vi skal lære et språk, må det bli eksponert for oss. De som bruker det, blir våre språkmodeller. De beste språkmodellene er de som har språket som førstespråk og som identifiserer seg med det. Derfor er det av aller største betydning at døve elever får møte andre døve, både barn og voksne. For den ene døve eleven i hjemmeskole langt fra et tegnspråkmiljø er det viktig å legge til rette for slike møter. De fleste barn av denne kategorien har kontakt med et kompetansesenter og vil møte tegnspråkmiljøet der, men møte med døve fra lokalmiljøet eller nærliggende steder er også viktig, og helt sikkert til glede og nytte for begge parter (se Tema 7 og 8).

Der gruppen er så heldig at de har en døv lærer, vil barna ha en språkmodell å lære av hver dag. Men også da vil det være viktig å møte andre døve i et større tegnspråkmiljø og eventuelt døve i nærmiljøet.

De døve 6-åringene som begynner på skolen ved et kompetansesenter, vil lære og erfare i et tegnspråkmiljø.

Skole for døve ved et kompetansesenter

På skolen ved et kompetansesenter vil kommunikasjonen foregå på tegnspråk både i og utenom undervisningssituasjonen. Barna vil møte medelever i alle aldre og voksne døve. De som har hjemstedet sitt langt borte fra skolen, vil måtte bo i elevhjem. Det tilstrebes at elevene får reise hjem hver helg, men noen bor langt unna, og reisene blir både slit-somme og dyre. Da blir det gjerne hjemreise hver 14. dag. Personalet som arbeider i elevhjemmene, vil også være tegnspråkkyndige. Mange vil selv være døve.

Klasse for døve ved en sentral skole

Der det organiseres undervisning i gruppe av døve barn ved en skole, kommunalt eller interkommunalt, er mulighetene til stede for at barna kan møte et tegnspråkmiljø. Her kan det ansettes hørende og døve fagfolk, som pedagoger, tolker og miljøpedagoger for å skape et miljø sammen med elevene. Elevene herfra vil også ha behov for å møte døve i et større tegnspråkmiljø, og som regel har disse elevene kontakt med et kompetansesenter.

Skolegang for døve ved hjemmeskolen

Mange døve 6-åringer vil starte sin skolegang i hjemmeskolen. Dersom hjemmet ligger langt fra et kompetansesenter eller fra en annen skole der egen klasse for tegnspråkbrukere blir organisert, vil tilbudet ofte bli den lokale skolen. Utfordringen blir å legge forholdene best mulig til rette for at det døve barnet skal bli en naturlig del av skole- og klasse-miljøet.

Dette krever planlegging i god tid før barnet skal begynne på skolen. Lærere må forberedes faglig og språklig. Det tar tid å lære tegnspråk. Alle ansatte ved skolen må få informasjon generelt om døve og om barnet. Det er av største betydning at det er skolen som påtar seg oppgaven, og ikke bare den læreren som "har fått" eleven. Det døve barnet skal kunne føle seg velkommen på skolen uansett hvem han møter.

Det kan ikke understrekes nok at det er viktig å vise en aksepterende holdning overfor det døve barnet på en slik måte at det smitter over på medelevene

og skolemiljøet. Tegnspråk og norsk må sidestilles og føles likeverdig. De hørende barna skal føle seg heldige ved at de går på skolen sammen med en elev som gjør at også de kan få innsikt i og kunnskap om døves språk og kultur. Atmosfæren må gi trygghet og lokke til deltagelse. Dette er selvsagte prinsipper som gjelder også for hvordan man møter elever fra andre land og kulturer. Hvorfor er det nødvendig å understreke dette i arbeidet med den døve eleven? Jo, fordi det er så vanskelig å sette seg inn i situasjonen til en som ikke hører. Den avgjørende rollen som hørselen spiller for den enkelte i den sosiale samhandlingen i klasserommet, i friminuttene og i fritiden, er så lett å overse. Å tenke og oppleve som hørende er så helt annerledes enn å oppleve verden som døv. Det døve barnet vil, uansett, gå glipp av mye av det som skjer rundt seg i et miljø preget av hørende. Derfor er det meget viktig at han blir oppfordret til i alle sammenhenger å vise hva han kan. Han skal gjøre praktiske oppgaver og bli stilt krav til på lik linje med de andre. Eleven skal være synlig.

Lærere som skal undervise døve, i egne grupper eller sammen med hørende elever, vil ved å følge tanker og ideer i *Lyse ideer 1*, finne mange aktiviteter og arbeidsmåter som fremmer gode holdninger i skolemiljøet. I arbeidet med døve barn kan og bør noe velges bort. Ideer som kanskje passer bedre for døve, er tatt med i dette heftet. Husk: tenk muligheter, ikke begrensninger! Etter hvert som lærerne blir kjent med barna, vil valgene bli lettere.

Tolking

I en 1. klasse der en døv elev skal gå sammen med hørende, må det tolkes. Målet må være at den døve får mulighet til full delaktighet på lik linje med de andre. Han skal ha samme rett til informasjon som de andre.

Undervisningen må planlegges mest mulig forutsigbart. Tolken bør være med i planleggingen som en del av det teamet som har ansvar for 1. klasse. Da blir det lettere å forberede seg på de forskjellige situasjonene som det skal tolkes i. Forutsigbarhet er også viktig for den enkelte elev. Gjennomgang av "Hva skal vi gjøre i dag?" er en vanlig og god måte å starte dagen på for alle.

I prinsippet skal alt som sies, tolkes. Sannsynligvis vil en døv 6-åring ikke klare å beholde oppmerksomheten mot tolken hele tiden. Mye skjer når en gruppe barn er sammen, og i en slik sammenheng foregår læring på flere måter. Derfor må situasjonen vurderes til enhver tid i forhold til barnets delaktighet i det som skjer.

Tolken må i noen situasjoner gi barnet et sam-mendrag av det som sies.

De som samarbeider om klassen, må være fortrolige med hvilken rolle tolken skal ha. Tolken har ikke pedagogisk ansvar. Hun eller han skal ha en positiv rolle som språklig bindeledd mellom de hørende og den døve og sørge for språktilgjengelighet.

For 6-åringer blir det ofte anbefalt at det ansettes en person med en dobbeltfunksjon som assistent og tolk. Barnet kan trenge praktisk hjelp og veiledning gjennom skoledagen, og da kan assistentfunksjonen være nødvendig. Faren her er at assistenten/tolken blir tillagt pedagogisk ansvar. Etter avtale kan en assistent/tolk utføre oppgaver som læreren har tilrettelagt.

Erfaring viser at barnet trenger mest assistanse i starten. Etter hvert som barnet føler seg trygg og kjenner rutinene, øker behovet for tolking.

En annen situasjon kan være at to lærere som begge er tegnspråkkyndige, sammen har ansvar for klassen. Da kan rollen som tolk veksle mellom de to, og en god fleksibilitet kan oppnås ved at begge lærerne kan undervise eller tolke. Da blir de lærerne til "alle". Vær oppmerksom på forskjellen på lærertimetall og elevtimetall. For å få dekning gjennom elevens skoledag kan en assistent eller tolk være nødvendig i tillegg.

Der det bare er én tegnspråkkyndig lærer som skal ha ansvar for undervisningen i en klasse med en døv elev, må det også være en tolk. Læreren kan ikke undervise på to språk samtidig. En lærer kan oppfatte hva eleven sier og gi tilsvarende på tegnspråk, og da må tolken stemmetolke for resten av gruppen. Læreren må også bruke tegnspråk i direkteundervisning med den døve eleven.

Tegnspråk

Navnetegn

Noen navnetegn er blitt standardisert. Det er tegn som opprinnelig var knyttet til en bestemt person, og som senere blir brukt om andre med samme navn, f.eks. Kari, Ivar, Marit.

Enhåndalfabetet og tohåndalfabetet har gitt opprinnelse til flere navn. Utgangspunktet er den første bokstaven i navnet, men utførelsen er ikke den samme som for selve håndalfabetsymbolet. Ofte vil tegnene utføres ved ansiktet. Slike navn er f.eks. Guri, Lise og Arne.

Noen navn får tegn etter et begrep som likner navnet, f.eks. Bjørn og Stein.

Når personer ikke kjenner til døves bruk av persontegn, bruker de ofte å bokstavere hele navnet først og så senere bruke den første bokstaven i nav-

net som navnetegn. Da blir det ikke så lett å skille mellom personer. Døves eget system gir større muligheter her.

Tegnet beskriver gjerne noe karakteristisk ved personen. Det kan være en bevegelse personene gjør, noe ved utseendet eller oppførselen. Etter hvert blir denne beskrivelsen brukt av andre også, og navnet på personen blir etablert. Hvis vedkommende har smilehull, kan det inspirere til et navnetegn. Andre ting som kan være opprinnelse til navn er arr, føflekk, krøller, briller osv. (Malmquist, Mosand 1996).

De som skal arbeide med Felix Fabula 1 for døve, kan ha hjelp av å se "God morgen-dikt" på videoen "Kreativt tegnspråk."

Setninger

Setningene på tegnspråk har ikke alltid samme tegnrekkefølge som norsk har ordrekkefølge. Se Tema 5. En enkel påstandssetning har samme basis på begge språk med subjekt, verbal, objekt, f.eks.

GUTT SPISE MAT og Gutten spiser mat.

Både på tegnspråk og på norsk kan vi framheve setningsledd ved å flytte dem først i setningen (tematisering). Dette skjer ofte ved understreking, eller hvis vi begynner på et nytt tema.

De følgende eksemplene har en rekkefølge som kan virke uvant, men som er riktig på tegnspråk.

NYTT HUS KJØPE VI. (Vi har kjøpt nytt hus, eller Vi skal kjøpe nytt hus.)

Hvis temaet er tid, kommer tida først:
KLOKKA 8 KOM DU (Du må komme klokka 8 eller Kommer du klokka 8?)

De ikke-manuelle markeringene, som bruken av øyekontakt, øyenbrynene, hodebøyning, tegnenes varighet og blinking gir meningsinnhold, og skiller mellom påstands- og spørresetninger.

Tegnspråkgrammatikk er ikke pensum for 6-åringene, men læreren bør sette seg inn i den for å forstå og kunne rettlede. Når den døve eleven vil skrive noe av det han har fortalt, kan lærer vise eleven at ordrekkefølgen ikke blir den samme på norsk. En vanlig måte å synliggjøre dette på er å skrive tegnrekkefølgen med store bokstaver og ordrekkefølgen med små, f.eks.:

FORT RØD BIL KJØRE – Den røde bilen kjørte fort.

Nå er det ikke sikkert at 6-åringen kan lese ennå, men dette må forklares når elevens utsagn skal brukes i skrift.

Fonologisk trening

Målet med fonologisk trening på tegnspråk er å gjøre barnet kjent med de visuelle enkeltelementene i tegnspråk. Fonologisk trening på norsk gir kjennskap til enkeltlydene i norsk. Det finnes lite dokumentasjon om fonologien i tegnspråk. Mange områder i tegnspråk er det foreløpig ikke foretatt så mye forskning på.

I "Idéhefte til språkstimulerende aktiviteter" av Bjørg Træthaug m.fl. (kan skaffes fra Møller kompetansesenter) finnes det mange gode forslag til rim, regler og leker som kan brukes i arbeidet med fonologisk trening.

Ellers er det i den metodiske delen av dette heftet tatt med en del forslag til fonologisk trening. Bruk også videoen "Kreativt tegnspråk" i dette arbeidet.

Norsk som andrespråk for døve

Døve må få norskundervisning på grunnlag av tegnspråk. I dette tilleggsheftet har vi i den metodiske delen satt opp faget Norsk for døve sammen med faget Tegnspråk, med undertittel *språk*, i forbindelse med temaene. De to fagene kan ikke undervises løst fra hverandre. Læreren må hele tiden tenke kontrastivt og barna må få klar beskjed om hvilke språk som brukes til enhver tid. De skal bli språklig bevisste.

Døve barn og lesing

Så lenge det har foregått undervisning av døve, har den store utfordringen for pedagogene vært at elevene skulle bli lesekyndige. Mye tid og krefter er blitt lagt ned både fra elever og lærere. Målet var at elevene skulle bli gode lesere. Resultatene har ikke alltid stått i forhold til innsatsen. Leseundersøkelser av døve fra 1960, 1970 og 1980-årene har vist at leseferdigheter hos døve 12–19-åringer tilsvarte leseferdighetene til hørende 3.-klassinger (bl.a. Furth 1978, Conrad 1979 og Vestberg 1994).

I de senere årene har undervisningen for døve blitt lagt om, spesielt i de skandinaviske land og ved enkelte skoler i USA. Det blir lagt vekt på at elevene skal utvikle trygghet på eget språk først, og så bruke dette aktivt i leseopplæringen etter tospråklige metoder. Språklig bevissthet er et viktig element i dette. Undersøkelser som er foretatt blant elever som har fått tospråklig undervisning, viser at døve barns leseferdigheter er blitt bedre (Heiling 1993, Salander og Svedenfors 1993 og Ahlgren 1994).

Språklig bevissthet

I artikkelen Norsk i... i *Lyse ideer 1* (side 19) er betydningen av språklig bevissthet framhevet. Denne artikkelen gir råd og veiledning som også er viktig når det gjelder døve elever. Døve barn må få trening som gjør dem språklig bevisste på tegnspråk. Det må være grunnlaget før de videre skal bevisstgjøres at når de skal lese, må det skje på norsk, det som skal bli andrespråket deres. Dermed blir det viktig å presisere for barnet når det skiftes kode, f.eks.: "Nå har du fortalt på tegnspråk. Nå skal vi skrive/lese norsk."

Det spesielle for døve er at de skal lære å lese og skrive et språk de ikke har forutsetninger for å oppfatte auditivt. De må i leseprosessen "oversette" fra norsk skriftspråk til tegnspråk. De to språkene er svært ulike. Ikke alle ord på norsk lar seg oversette direkte til tegnspråk, og syntaks og setningsstruktur er forskjellig i de to språkene. Alt fra 1. klasse er det viktig at eleven blir oppmerksom på dette. Som nevnt over, må utgangspunktet for det som skal skrives, være barnets utsagn på tegnspråk. Når det skal oversettes til norsk, må det skrives fullstendige norske setninger. Skriv ikke forenklete setninger i den tro at barnet ikke har forutsetninger for å forstå. Uttrykk hele meninger skriftlig. Norsk er ikke bare enkle ord og korte setninger. Læreren må forsikre seg om at barnet har semantisk kunnskap om emnet på tegnspråk.

Fortellingene i Felix Fabula

For å forstå en tekst må leseren ha bakgrunnskunnskaper om tekstens innhold. En vid erfaringsbakgrunn gjør det lettere å forstå en ny tekst.

Derfor er det viktig at barna selv får fortelle og bli fortalt for. På den måten får de utvidet sin erfaringsbakgrunn og sine begreper, sitt indre leksikon.

I *Lyse ideer 1* på side 22 står det om fortellingenes betydning for å knytte sammen elevboka til en sammenhengende historie. Alle fortellingene er gjenfortalt på tegnspråk og innlest på videokassetter (se oversikt side 00). I dette materialet har læreren et tilskudd til fortellerstoff som bør brukes når døve 6-åringer undervises. Materialet er knyttet til billedstoffet i elevboka og kan bidra til at døve barn får utbytte av læreverket.

Bildene i elevboka gir barna inspirasjon til å gjette og fortelle, og de får referanser når fortellingen blir fortalt av læreren eller av personen på videoen.

I tillegg finnes det eventyr og fortellinger innlest på tegnspråk (se oversikt).

Helordslesing

I klassen må den døve 6-åringen få oppleve at det jeg fortalte, kan bli skrift. På s. 25 i *Lyse ideer 1*, står

det om klasserommet som skriveverksted. Litt av kunsten for pedagogene som underviser døve, er å få barna til å se at tanker kan uttrykkes på ulike språk, og at det er sammenheng mellom det som snakkes på tegnspråk og det som skrives. Ved å bruke barnas utsagn og skrive det, vil barna etter hvert kjenne igjen norske ord. Ved siden av de navnene og logoene de etter hvert blir kjent med, bygger de seg opp et vokabular som de kjenner ordbildene på, og som de ikke trenger å "oversette". Meningen oppfattes direkte som begrep (logografisk lesing).

Håndalfabet

Barna må også bli fortrolig med enkeltelementene i ordene, bokstavene. De norske håndalfabetene synliggjør bokstavene. I førskoler fortrekker noen å bruke tohåndalfabetet fordi det er lettere å utføre motorisk; andre bruker enhåndalfabetet. I fagplanen står det at elevene i 1. klasse skal bli kjent med begge. Elevene må få begynne med det håndalfabetet de er vant med.

Håndalfabetet må henge ved siden av alfabetet i klasserommet (kan skaffes fra Møller kompetansesenter). Hjelp barna ved å bruke håndalfabet og norsk munnstilling på enkeltlyden når de skal skrive.

Fonologisk lesing

Det hender vi kan se hos døve elever at de ikke forstår innholdet i teksten selv om de kan stave seg gjennom den. De prøver å bruke en fonologisk avkodingsstrategi, men får ikke med seg innholdet. Døve kan ikke støtte seg til lydene. De har ikke gjenkjenningsverdi for dem. Hørende barn kan lydere ordene for seg selv og sammenligne bokstav og lyd (grafem/fonem). De drar kjensel på ordet og tolker det (Fiksdal 1996).

Fonologisk trening

Det er av betydning for den lesetekniske siden av leseprosessen å ha kjennskap til hvordan lydene i språket er. Døve barn må få muligheten til å lære om lydene, om hvordan de formes i munnen og uttales. Derfor er den fonologiske treningen i norsk, som er beskrevet i artikkelen "*Artikulasjon er nøkkelen*", også en viktig del i leseforberedelsene for døve barn. Se også på forslagene til fonologisk trening i tilknytning til den metodiske delen i dette heftet.

Det er når døve barn kommer på skolen og skal begynne leseinnlæringen, at de for alvor møter det språket som skal bli deres andrespråk. Det er den skriftlige formen som blir den viktigste delen for dem.

Drama og rytmikk i 1. klasse

Felix Fabula danser og dramatiserer på tegnspråk

Faget drama og rytmikk er døve barns alternativ til musikkfaget. Der hørende barn får lærestoff som er basert på lyd, skal døve barn få lærestoff basert på det visuelle. I Felix Fabula blir derfor musikalske aktiviteter basert på lyd erstattet med musiske aktiviteter basert på det å se. En finner imidlertid mange sammenfallende punkter i faget musikk og drama for hørende og drama og rytmikk for døve.

I *Tilleggshefte til Lyse ideer 1* har vi lagt opp drama- og rytmikkundervisningen slik:

- forslag til leker og aktiviteter som passer til temaene og henvisning til hvor de står
- oversettelse av Andris Snortheims 12 sanger på lyd-kassetten til tegnspråk på en videokassett
- dikt, rim og regler på tegnspråk som passer til temaene på samme videokassett

Når det gjelder forslag til dramaaktiviteter, uteleker og sangleker i *Lyse ideer 1* kan det meste også brukes til døve barn. Vær oppmerksom på om lyden er meningsbærende for leken.

Når det gjelder bruk av musikkinstrumenter til døve barn, må disse velges med omhu. Pauker og trommer som kan holdes inn til kroppen, egner seg godt. Mange døve barn har så liten hørerest at de

bare opplever musikk som vibrasjon. Det blir da viktig å ha gode høyttalere med bra bassforsterking som barna kan kjenne på. Det beste er å ha en vibrasjonskasse eller et flytende gulv med vibrasjon.

De fleste aktivitetene innenfor arbeidsområdene rytmikk og drama egner seg som oppgaver både for døve og hørende. Arbeidsområdet kreativt tegnspråk kan være nytt for noen. Det er derfor laget eksempler med kreativt tegnspråk på videokassetten med sangene. Eksempelene er ment som inspirasjon og motivasjon til selv å skape kreativt tegnspråk. Lærere som har behov for flere tips og ideer innenfor dette arbeidsområdet, kan skaffe seg videokassetten *Lek og fantasi på tegnspråk* fra Ål folkehøgskole, *Tegnspråkmoro og fantasi* fra Barnehagen for hørselshemmede i Stavanger eller *Lek med tecken Del 1 og Del 2* fra SIH Läromedel.

Innenfor arbeidsområdet kulturforståelse i dette faget, blir det viktig å få formidlet det særpregede ved døvekulturen, samtidig som barna får ta del i den tradisjonelle norske kulturarven.

Engelsk for døve barn

Engelsk for døve 6-åringer

Hørende barn i vårt samfunn kommer i kontakt med engelske ord og vendinger nesten med det samme de begynner å snakke selv. De hører foreldre og andre bruke engelsk, og de hører det gjennom media. De

I temaene	Rytmikk	Drama	Kreativ tegnspråk	Kulturforståelse
Alle temaene, spesielt Tema 1	Lek og bevegelse ut fra egen puls og rytme	Grunnleggende dramaøvelser	Lek med tegn, navntegn	Få vite noe om norske sangleker, enkle barnesanger
Alle temaene, spesielt Tema 3	Rytmeleker, bevegelsesleker	Bevisthet på egen kropp	Telleregler, håndformrim	Sangleker
Alle temaene, spesielt temaene 4 og 5		Dramatisere dyr med grunnlag i måter å bevege seg på	Sangene i Felix Fabula, dikt om dyr på tegnspråk	Norske sanger om dyr
Spesielt temaene 2 og 7	Lage rytme med kropp og stemme		Prøve ut rytmen i tegnspråk	Utforske og leke med stemmen, samtale om lyd og musikk
Alle temaene, spesielt Tema 7	Rytme i musikk, lage egen rytme på instrumenter	Dramatisering med tema fra naturen om våren	Tegnspråkdikt om blomster	Vårsanger, 17. -maisanger
Spesielt temaene 2 og 5		Arbeide med å gi uttrykk for sin opplevelse av eventyr og fortellinger gjennom dans, drama og →	Kreativt tegnspråk	

fleste norske 6-åringer kjenner engelske sanger og er vant til å høre engelsk talespråk.

Døve barn møter ikke engelsk på en slik måte. De får ikke en "naturlig" innfallsvinkel til engelsk språk slik som hørende gjør.

Mål

Fellesmålet med faget er å utvikle de døve barnas evne til å forstå engelske tekster og bruke engelsk skriftlig. Døve barn kan aldri utforske engelsk auditivt. I småskolen kan de heller ikke lese engelsk. Derfor skal døve barn først oppleve et fremmedspråk gjennom et fremmed tegnspråk som er lett å oppfatte for dem. Engelsk tegnspråk eller British Sign Language (heretter BSL) er valgt av kulturelle, geografiske og økonomiske grunner.

I første klasse skal barna oppdage BSL og få leke med, undersøke og glede seg over det fremmede tegnspråket. "Glosene" og BSL-illustrasjonene her i heftet er tatt med for lærerens skyld. Læreren er en veileder og tilrettelegger som sammen med barna skal undre seg over de oppdagelsene de gjør om BSL. Utforsking av BSL skal vekke barnas nysgjerrighet for det engelske skriftspråket. Samtidig gir BSL grunnlag for samtaler på norsk tegnspråk om kultur og språklæring. Barna trenger å oppleve en aktiv samhandling og dialog med andre.

Det er viktig at våre døve elever opplever rike mengder med tekster. Læreren står fritt til å bruke materialer sammen med andre temaer enn de som er foreslått i *Lyse ideer 1*. Materialet kan også suppleres med andre BSL-tekster.

En video med engelsk tegnspråk er under utarbeiding og vil kunne være en støtte i engelskundervisningen under hvert tema.

I den metodiske delen i dette heftet vil lærerne finne forslag til aktiviteter og læringsstoff. Her er det med kopieringsoriginaler med illustrerte BSL-tegn. Der en døv elev er i gruppe sammen med hørende, kan disse aktivitetene med fordel gjøres i hele gruppen. De hørende barna vil møte ordbildene på engelsk, og kan dra fordel av det.

Matematikk

Taloppfatning hos døve

Den forskning som er gjort på døve barns utvikling av antallsbegrepet, gir ikke grunnlag for å anta at døve barn har en utvikling som er svært forskjellig fra normalthørende barn på dette området. Det som står om tallforståelse i artikkelen om matematikk i lærerens ressursbok, er derfor like relevant for de døve barna som de normalthørende barna. Imidlertid kan det at døve barn teller på tegnspråk påvirke

tenkingen deres, og dette er et forhold en må ta spesielt hensyn til i undervisningen. I det følgende belyses dette kort. Spesielt interesserte henvises til litteraturen (Frostad & Ahlberg 1996).

Døve barn og telling

De fleste barn lærer seg tellesekvensen og kan bruke den til å finne "hvor mange" ved hjelp av telling allerede i førskolealder. Det har vist seg at døve som bruker tegnspråk, har en forsinket utvikling av telleferdighet i forhold til normalthørende barn. Når tellesekvensen først er lært, blir døve imidlertid fort flinke til å telle, både til å telle videre fra et gitt startpunkt og til å telle baklengs (på tegnspråk). De fleste døve 6-åringer vil kunne telle både ved hjelp av tegnspråk og ord (med eller uten stemme). Mange lærer seg fort å telle begge veier, også med begge hender. I forhold til telling kan tegnspråket virke både positivt og negativt inn på døve barns utvikling av talloppfatning og senere utvikling i matematikk. For å forstå dette, må vi se litt på forholdet mellom telling og utvikling av taloppfatning.

Matematiske begreper

Mange forskere er i dag opptatt av at et godt tallbegrep dannes på grunnlag av en refleksjon rundt mengder der antallet kan oppfattes uten at vi teller. 6-åringer oppfatter antallet i mengder på 3, kanskje 4. I slike små mengder kan en se elementene som enkeltelementer, men samtidig også oppfatte samlingen av alle elementene (helheten) og grupper av elementer som til sammen utgjør helheten (delhelhetsstruktur). Når antall oppfattes på denne måten, blir det mulig å tenke på struktur i mengder, forholdet mellom deler og helhet kommer i fokus. Barnas fokus kan lett bli rettet mot å finne ut hvor langt de kommer i symbolsekvensen når de teller, og ikke mot analyse av mengder. Det er viktig at barna har en god "kontakt" med antall i mengder opp til 5 i første omgang. I 5-mengden kan barna oppfatte antallet og strukturen uten å telle det, eller eventuelt kan de først telle, deretter se. Fingrene på én hånd er et godt hjelpemiddel her. For mengder over 5, vil 5-mengder være et "anker", 7 kan oppfattes som en hånd pluss 2 fingrer på den andre. Normalthørende barn bruker svært ofte fingrene spontant når de skal tydeliggjøre (representere antall). Ofte teller de mens de setter opp en og en finger.

Døve barn foretrekker å telle på tegnspråk, men de kan også, som regel, bruke stemmen når de teller. Når de bruker tegnspråk betyr det at fingrene er opp tatt som språksymboler. De har dermed ikke samme mulighet som normalthørende til å vise med fingrene den mengden de teller, og heller ikke samme mulighet til å reflektere over antall eller struktur i de meng-

dene de har talt. På grunn av dette blir det viktig at døve barn får anledning til å reflektere over sammenhenger mellom ulike mønstre og telling.

Strategier

Videre har det vist seg at noen døve 6-åringer før de kommer på skolen, allerede har utviklet "dobbel-tellingstrategier" på tegnspråk. Skal barnet f.eks. finne ut hvor mange drops han har til sammen hvis han først har 4 og deretter får 3 til, vil dette kunne løses gjennom en strategi der tegnspråksymbolet for 4 vises på den ene hånden og tegnspråksymbolet for 3 vises på den andre, og at barnet deretter teller videre fra 4 på den ene hånden samtidig som han teller bakover fra 3 på den andre. Dette er en ren abstrakt strategi som ikke gir innsikt i mengdens struktur, men for en tegnspråkbruker er ikke strategien krevende å gjennomføre. Hvis barna tidlig utvikler slike strategier, vil dette kunne hindre dem i å se struktur i mengder. Dermed får de ikke et sikkert grunnlag for tallopfatning i området 1–10.

Tilrettelegging av undervisningsmiljøet

En best mulig tilrettelegging for undervisning av døve barn vil avhenge av mange faktorer, som skoletype, skolestørrelse, lokalmiljø, medelever, de som skal undervise og det døve barnet selv. Grovt sett vil følgende undervisningssituasjonene være de vanligste:

- én døv elev i en gruppe med hørende elever
- en gruppe døve elever ved en sentral skole, der flere
- døve fra forskjellige skolekretser eller kommuner er samlet
- en gruppe døve elever ved en skole ved et kompetansesenter

Noe er sagt over om disse ulike undervisningssituasjonene, men i situasjonen der én døv elev er sammen med hørende elever, er det visse forhold som må bli lagt til rette dersom undervisningstilbudet til den døve eleven skal bli bra:

- Elevgruppen må ikke være for stor, ideelt 10–12 elever. Blir elevgruppen for stor, er det problematisk for den døve å følge med, bl.a. i samtale-situasjoner.
- Det må være to voksenpersoner til stede i gruppen hele tiden. Den ene må være tegnspråkkyndig (helst den andre også). Det er ikke mulig for én person å snakke norsk og tegnspråk samtidig. Derfor må den ene personen ha assistent-/tolkefunksjon.

- Det aller beste er at det er to tegnspråkkyndige pedagoger som har ansvar for en slik gruppe, og at en tegnspråkkyndig assistent kan supplere.
- Det må planlegges slik at den døve eleven hver dag kan ha tid alene sammen med lærer til oppsummering og individuell trening (se fag- og timefordelingsplanen i L97).
- Eleven må også ha oppfølging i utetiden. Hvor tett oppfølgingen skal være kan variere alt etter i hvilken grad eleven har positiv kontakt i elevmiljøet. Hovedsaken er å hindre problemer. Den døve kan lett blir stående som tilskuer til lek og aktiviteter dersom ikke lærer/tolk/assistent følger med ut.
- Den døve eleven må ha en plass i klasserommet som gir god oversikt over medelevene. I et tradisjonelt klasserom er ofte 2. eller 3. pult ved vindusrekka en god plassering. I samtale-situasjoner er det best å sitte i en halvsirkel. Er klasserommet stort nok, bør pultene også til vanlig ha en slik plassering. Dersom en annen organisering av arbeidsplassene foretrekkes, bør det være plass til en pratekrok.
- For at forholdene for eleven skal bli så bra som mulig, må det også tas hensyn til lærernes behov. Det må settes av tid slik at lærerne får samarbeidet både i forhold til det som skal skje i gruppen og det som skal foregå i skolemiljøet. Tilrettelegging for døve elever krever omtanke og er tidkrevende.
- Lærerne som underviser en døv elev i hjemmeskole, har ikke tegnspråkmiljø å støtte seg til. Personlig utvikling i tegnspråk er viktig. Derfor må det i planleggingen tas hensyn til behovet for utvikling i tegnspråk i form av kurs for lærerne.

Hjelpemidler og teknisk utstyr som er nødvendig

- I klasserommet må det være en god overhead-prosjektor. Døve elever kan ikke sitte med blikket i elevboka og se på bildet samtidig som det snakkes. Derfor er det laget et eget transparentsett til bruk for døve elever. Når transparenten legges på, kan læreren samle barnas oppmerksomhet om det samme ved å avgrense et felt av bildet. Barna vil kunne se opp og lettere følge med, og det kan tolkes for den døve. Transparentserien kan bestilles hos Universitetsforlaget ved ordrekontoret.
- Flanellograf, flipovertavle og puttetavle er gode hjelpemidler som bør finnes i klasserommet.
- I fagplanene for L97 er det lagt opp til at alle elever skal få innsikt i og lære å bruke informasjonsteknologi (L97 s. 78). Døve elever har god

nytte av ulike læremidler som er IT-basert. Det er og vil bli utviklet hjelpemidler for døve på CD-rom, f.eks. glosebøker og andre oppslagsverk. I løpet av 1997 vil det foreligge en CD-rom til Felix Fabula 1. Når skolen skal investere i datamaskiner, bør det bli tatt hensyn til dette.

Til hjelp i artikulasjonsundervisningen har IBM laget et pedagogisk dataprogram, taleskopet. For å kunne bruke det, leveres det tilleggsutstyr til datamaskinen. Det kan kjøpes et veiledningshefte for teoretisk og praktisk undervisning med taleskopet fra Møller kompetansesenter.

I dag finnes det TV og video ved de fleste skoler. I undervisningen av døve må videopptaker og fremviser være tilgjengelig. Tegnspråk kan ikke skrives. Derfor er video det hjelpemidlet som aller best kan ta vare på barnas tegnspråklige fortellinger og utsegn (se f.eks. Tema 3).

Vi lever i et informasjonssamfunn. Beskjeder blir gitt og mottatt via telefaks og telefon. Et nyttig hjelpemiddel for døve er teksttelefonen, der man kan kommunisere direkte med hverandre over telenettet. Hørende barn er vant med telefon fra de er helt små, og lærer tidlig å snakke i den. Det bør være naturlig å ha teksttelefon der det er døve. I L97, under faget norsk som andrespråk for døve, står det at elevene i 1. klasse skal bli kjent med og få hjelp til å bruke teksttelefon.

Billedtelefon og e-post er også aktuelle kommunikasjons hjelpemidler for døve.

Visuell og akustisk tilrettelegging

Visuelle hensyn

Forholdene i skolemiljøet bør tilrettelegges både visuelt og akustisk for å fungere godt for den døve eleven. Forhold som må etterses og tilpasses er:

- Lysforholdene må være slik at lærerens ansikt og tavla er godt nok belyst. Pass på at det ikke er sterke lyskilder i synsfeltet, og at all belysning er skjermet. Solvendte vinduer må kunne blendes.
- Pultene bør ha matte overflater. Er de for blanke, kan de gi ubehagelige reflekser.
- Skoleklokke og brannvarsling kan kobles til blinklysanlegg. I tegnspråkmiljøer bør blinklys være montert på lett synlige steder i skolebygget. (Husk toalettet.) Dersom det bare er én døv elev på skolen, kan anskaffelse av en trådløs lommevibrator som eleven kan bære på seg, være aktuell.

Lydmiljøet

For døve som bruker høreapparat vil lydmiljøet være viktig.

- Med høreapparatet kan døve få nyttig informasjon om lydene i omgivelsene og støtte for å oppfatte tale. Lydmiljøet på skoler hvor døve høreapparatbrukere skal gå må være tilpasset brukere av høreapparater. Døve barn kan gjerne oppfordres til å bruke høreapparat.
- Etterklangstiden i klasserommet må måles og utbedres hvis det viser seg nødvendig. Det er spesielle krav til etterklangstiden i undervisningslokaler som skal brukes av hørselshemmede. (Målingen kan skolene få hjelp til ved å henvende seg til hjelpemiddelsentralen eller til kompetansesenteret.)
- Støy. Dersom skolen ligger i et trafikkert område, bør det velges et klasserom lengst bort fra eventuell trafikkstøy.
- Gulvbelegg og pulter bør også være valgt ut fra hensynet til minst mulig støy.

Bruk av bildene i elevboka

Når klassen skal samtale om et bilde i elevboka, vil barna i en hørende gruppe sitte med boka foran seg, samtidig som de forteller om bildet. Dette er ikke så gunstig for døve barn. Døve er avhengig av øyekontakt når de skal samtale. Å skulle se opp og ned hele tida er slitsomt, samtidig som mye informasjon vil bli borte. En transparent av bildet kan legges på overheadprojektor. Da vil det bli lettere å flytte blikket fra bildet til den som forteller eller til tolken, som må stå ved siden av bildeskjermen. Læreren kan avgrense deler av bildet slik at alle ser på det samme.

En annen måte er å sette boka på et stativ (notestativ er fint), og det kan pekes og fortelles. Da bør barna sitte i halvsirkel, enten på gulvet eller på stoler uten bord foran seg.

Det er viktig å innøve gode rutiner fra starten. Barna må lære å snakke én om gangen og å vente på tur.

Målene for døve i L97

Tegnspråk som førstespråk

Mål for småskoletrinnet, 1.–4. klasse

Muntlig samhandling

Elevene skal hver skoledag erfare at de får uttrykt noe som både barn og voksne lytter til og svarer på. Elevene skal få øvelse i å bruke tegnspråk i forskjellige situasjoner og til ulike formål.

Tegnspråkvariasjoner av mange slag skal gi dem mulighet til å lytte, oppleve, formidle og framføre. Lek, eksperimentering og utforskning av tegnspråket skal gi elevene kunnskaper om og ferdigheter i språket sitt og stimulere elevenes språklige selvtilit.

Språk- og kulturkunnskap

Elevene skal bli kjent med grunnleggende trekk ved norsk tegnspråk med hovedvekt på den lokale dialekten. De skal oppdage at tegnspråk og norsk er to ulike språk. De skal lære å bruke tegnspråket og erfare at de selv har bruk for tegnspråket i samhandling med andre. Elevene skal utvikle sin kulturelle identitet og bli kjent med ulike kulturelle uttrykksformer.

Litteratur og tekstskaping

Elevene skal lære å avlese og møte andre gjennom tegnspråktekster, dramatiseringer og bilder som kan gi opplevelse, innsikt og inspirasjon til egen tekstskaping.

Norsk for døve

Lese og skrive

Mål for småskoletrinnet, 1.–4. klasse

Elevene skal begynne å lære norsk og lære å lese det, slik at de kan møte andre gjennom tekst og bilder som kan gi opplevelse, innsikt og inspirasjon til egen skriving. De skal lære å skrive, erfare at de selv har bruk for skriftspråket i samhandling med andre, og tilegne seg et variert og funksjonelt skriftspråk. De skal bli fortrolige med å bruke informasjonsteknologi

Kunnskap om skriftlig språk og kultur

Elevene skal tilegne seg noe kunnskap om norsk som kan støtte lese- og skriveopplæringen. I denne sammenheng må elevene bruke sin kunnskap i tegnspråk for å forstå at norsk kan uttrykke det samme. De skal oppleve glede ved bruk av språket og utvikle språklig selvtilit. De skal erfare noe om variasjon og bredde i skriftlige sjangrer, og slik få innsikt i de muligheter for samhandling som ligger i skriftspråket. De skal kunne bruke skolebiblioteket.

Kommunikasjon ved hjelp av tale

På dette trinnet skal barna legge et grunnlag for å utvikle talespråk. Dette innebærer bevisstgjøring av muskulatur i åndedretsorganene, innøving av passe komprimert stemme, og innøving av de enkelte språklydene. De skal få mulighet til å utnytte eventuelle hørselsrester ved hjelp av hørselsteknisk utstyr og dyktiggjøre seg i å munnavlese.

Drama og rytmikk

Mål for småskoletrinnet, 1.–4. klasse

Rytmikk

Elevene skal få oppleve rytme gjennom kroppens sanseapparat. Barnets naturlige bevegelser og glede over å uttrykke seg med kroppen skal være utgangspunkt for videre læring. Elevene skal utføre frie og strukturerte bevegelsesmønstre ved bruk av rytmelek, fantasi og fortellinger. Bevegelsene gir rytmefølelse som kan overføres både til tegnspråk og til talespråk.

Drama

Elevene skal bli trygge og bevisste på sin egen kropp. Gjennom lek med bevegelse enkeltvis og i gruppe skal elevene øves opp til fri kroppslig utfoldelse og til å få innblikk i sin egen kropps muligheter og begrensninger. Det skal bygges opp trygghet, tillit og spontanitet. Elevene skal få motivasjon ved at egne ideer og fantasi blir verdsatt. Dramaopplæringen må ta utgangspunkt i og bygge videre på elevens erfaringsverden. De skal få impulser fra tradisjonell barnekultur og oppleve døveteaterets tradisjoner.

Kreativt tegnspråk

Elevene skal gjennom lek og fantasi arbeide med tegnspråkets grunnelementer. De skal prøve ut tegnspråk som et redskap for utforskning, undring og læring.

Kulturforståelse

Elevene skal oppleve seg som fullverdige medlemmer både i døvekulturen og i storsamfunnets kultur. De skal gjøres kjent med den norske barnekulturen som baserer seg på lyd og oppdage at deres tokulturelle bakgrunn er en ressurs for dem selv og andre. Gjennom dette kan de utvikle toleranse og forståelse for andre kulturer.

Engelsk

Mål for småskoletrinnet 1.–4. klasse

Møte med et fremmed tegnspråk

Elevene skal oppdage, oppleve og gjøre egne erfaringer med BSL. De skal bli kjent med levemåter i engelskspråklige land og få en begynnende forståelse for hvordan de selv kan lære seg et fremmedspråk. I opplæringen skal elevene

- møte og prøve ut BSL i leker, rim, regler og korte fortellinger og
- bruke bilder og tegninger til å leve seg inn i det de opplever
- oppleve engelske eventyr fortalt på NTS
- begynne å gjøre seg kjent med hvordan barn i engelskspråklige land lever

Litteraturliste

- Ahlström, Margareta (et al.) (1996): *Hörselskadade och döva barn i förskolan: ett utvecklingsarbete i syfte att skapa goda betingelser för samspel och kommunikation mellan döva och hörselskadade barn och deras personal i en teckenspråklig förskolemiljö*. Rapporter/Stockholms universitet, Psykologiska institutionen 92, Stockholm.
- Arnberg, Lenore (1988): *Så blir barn tvåspråkiga: vägledning och råd under förskoleåldern*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Backenroth, Gunnel (1984): *Föräldrars accepterande av hörselhandikappet i ett flerårigt perspektiv*. Rapporter/Universitetet i Stockholm, Psykologiska institutionen 45, Stockholm.
- Bergmann, Ritva (1981): *Døve Børn Sprog Kultur Identitet*. Døves Center for Totalkommunikaton, København.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth (1991): *Lærebog i tegnsprogs grammatik*. Døves Center for Total Kommunikation, København.
- Faglig utredning for KUF og BFD (1995): *Døve førskolebarns behov for tegnspråk*. Vestlandet kompetansesenter, Bergen.
- Fiksdal, Bodil (1995): *Testing av døve og sterkt tung-hørte elevers leseferdigheter*. Hovedoppgave i spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Fleischer, Bodil Kristine (et al.) (1992): *IBM Taleskop: veiledningshefte for teoretisk og praktisk undervisning ved hjelp av IBMs pedagogiske dataprogram Taleskop*. Skådalen kompetansesenter, grunnskoleavdelingen for hørselshemmede, Oslo.
- Frostad, Per (et al.) (1996): *Conceptions of numbers: the perspectives of hearing impaired norwegian schoolchildren*. Skrifter/Det kongelige norske videnskabers selskab 2. 1996). Tapir, Trondheim.
- Greftegreff, Irene (1991): *Håndformer og håndform- endringer i norsk tegnspråk: en innledende undersøkelse av foneminventaret*. Hovedoppgave i lingvistikk, Universitetet i Trondheim.
- Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (1996).: Nasjonalt læremiddelsenter, Oslo.
- Malmquist, Ann Kristin (et al.) (1996): *Se mitt språk!: Språkbok: – en innføring i norsk tegnspråk*. Døves forlag, Bergen.
- Mohammad, Abdul Sultan Hassan (1995): *En undervisningsmodell for en flerkulturell barne- skole. Ressursfordeling og organisering av tilpas- set undervisning for enspråklige og tospråklige elever*. Hovedoppgave i spesialpedagogikk. Uni- versitetet i Oslo.
- Ruth Kjær Sørensen (et al.) (1994): *To-sproget dø- veundervisning. 1: Udviklingsarbejde i en børnehaveklasse på Døveskolen på Kastelsvej*. Rapport. Døveskolernes Materialelaboratorium, Aalborg.
- Wallin, Lars (1996): *Att få kunnskaper om talet är inte det samma som oralism*. I SDR-kontakt, 1996, nr 4.

Metodisk veiledning
for
undervisning av døve barn
Tema 1–8

Natur- og miljøfag

- meg selv
- leke med refleks

Tegnspråk

- bli lest for (på tegnspråk)
- fortelle og lytte
- leke med tegnspråk, rim og regler
- begreps trening
- leke med navnetegn
- håndalfabetet

Norsk

- lage navnelapper
- klappe rytmen i navn
- øve med stemme
- bli kjent med logoer

Matematikk

- spill
- former, firkanter
- regnefortellinger
- kalender, klokke
- lage regler
- måle seg
- farger

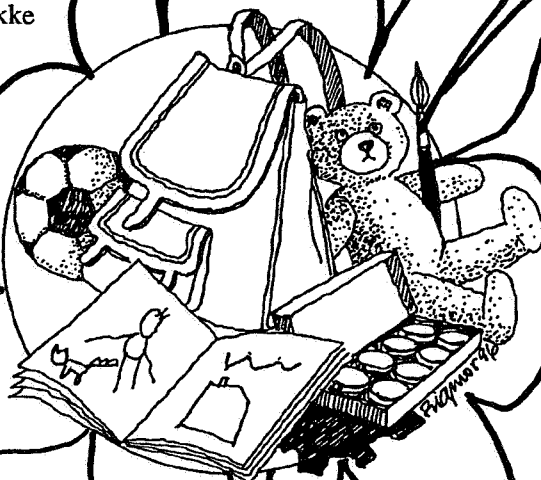
Samfunnsfag

- leke sammen for å bli venner
- lære navnene gjennom leker
- fortelle om seg selv og sine
- gå skoleveiene
- få fadder
- gå på oppdagelsesferd
- dette kan jeg

Kroppsøving

- leke for å bli venner
- blindebukk
- sangleker
- danseleker
- sisten
- hoppe tau
- hoppe paradis
- leke med ball

Drama og rytmikk

- lek med rytme
- dramaleker
- lek med navn
- sangleker med bevegelse
- videosangene

Kristendoms kunnskap med religions- og livssynsorientering

- bli venner
- hjelpe hverandre
- hemmelig venn
- lyve og snakke sant
- lære samarbeid

Kunst og håndverk

- tegne seg selv
- fargen rød
- streker
- se på bilder

Heimkunnskap

- spise sammen
- rydde etter seg
- få hylle og fast plass
- hjelpe hverandre inne og ute
- tegne huset sitt

Engelsk

- My name is
- Good Morning

TEMA 1 – Vi begynner på skolen s. 98–112

(sidetall i parentes viser til sidetall for omtale av samme tema i *Lyse ideer 1*)

SAMFUNNSFAG

- leke sammen for å bli venner
- lære navnene gjennom leker
- fortelle om seg selv og sine
- gå skoleveiene
- få fadder
- gå på oppdagelsesferd
- dette kan jeg

(s. 100)

- Alt som står i avsnittet om samfunnsfag under temaet “Vi begynner på skolen”, gjelder også for døve barn. Det døve barnet skal bli trygg på og kjent med sine nye omgivelser og fungere sammen med de andre barna. Derfor må læreren her være spesielt oppmerksom på hvordan samspillet mellom barna fungerer. Kjenner barna hverandre fra barnehage/ førskole? Dersom det er en døv elev i klasse med hørende, er han da ukjent for alle, eller er der noen han kjenner fra før? Det er naturlig at barn som ikke kjenner til døve vil være usikre på en døv medelev. Den døve eleven vil også være usikker i møtet med ukjente, hørende medelever.

I innskolingsperioden må arbeidet med å bli kjent være preget av leker og aktiviteter som bygger opp trygge rammer og gode rutiner i gruppen.

- Læreren må kjenne barnets navnetegn og navnetegnet til de andre barna. Hvis navnetegnene ikke er kjent, kan håndalfabetbokstav (initialer) brukes inntil barna og lærere finner fram til navnetegn som passer til personene. Lærerne må også få sine navnetegn (mer om dette i artikkel side 9). Se også “Godmorgensang” på videoen om kreativt tegnspråk.
- Når det gjelder fadderordning, er det viktig at det døve barnet får en fadder som viser evne til innlevelse, og som ikke er redd for å eksponere seg. Finnes det en fra fadderklassen som kan tegn-

språk, kan det være et naturlig valg, men egenkapene til faddereleven og hvordan han kan få kontakt med den døve 6-åringen, er viktig.

- “ Dette kan jeg ”! Skal det døve barnet føle seg vel blant hørende, må han få vise at han kan noe. Det er viktig at han får respons. Valg av lek bør styres av en lærer, slik at det døve barnet har mulighet til å få vise at han kan og er med. Prøv å velge leker med regler som er uavhengig av språk eller lydeffekter.

Et eksempel er “Av og på teppet”. Hvert barn har en teppebit (avskjær) foran seg. En lærer eller et barn leder leken, og bestemmer når alle skal hoppe på eller av teppet. Noen ganger later lederen som om hun hopper. Den som da likevel hopper av eller på teppet, går ut av leken.

(s. 108)

- Noen døve barn har meget kort skolevei (f.eks. elevhjem ved døveskole). Forslagene om oppgaver i forbindelse med skoleveien, bør og kan også brukes ved slike skoler. Barna må bli kjent i nærmiljøet rundt skolen sin, så turer kan legges i miljøet rundt skolen til nærbutikker osv. Gode rutiner i trafikken er spesielt viktig for den som ikke hører.

(s. 110)

- Hvis klassen skal besøke en barnehage, prøv å legge besøket til den barnehagen det døve barnet kjenner. For barna som går på døveskole, vil det være en barnehage for hørselshemmede ved kompetansesenteret eller i tilgjengelig nærhet.

TEGNSPRÅK – NORSK

Tegnspråk

- bli lest for (på tegnspråk)
- fortelle og lytte ¹
- leke med tegnspråk, rim og regler
- begrepstrening
- leke med navnetegn
- håndalfabetet

Norsk

- lage navnelapper
- klappe rytmen i navn

¹ Mange vil forbinde ordet -lytte- med hørselen. Lytting er å være oppmerksom på hva som blir sagt eller på hva som foregår. Begrepet “lytte” blir også brukt om å oppfatte gjennom synet. Døve mennesker lytter gjennom øynene. (Se planen: Tegnspråk som førstespråk.)

- øve med stemme
- bli kjent med logoer
- I en gruppe med døve kan barna utfolde seg på tegnspråk i fortelling og lek. I en situasjon der en döv er elev sammen med hørende, skal det hele tida tas hensyn til to språk. I en slik situasjon vil den store utfordringen for de voksne i gruppen bli å sørge for at begge språkene får en likeverdig rolle i miljøet, og at alle kan følge med.
- Begrepsoppbygging og, ikke minst, å finne ut hvilke begreper barna har, må stå sentralt nå i starten. På samme måte som vi er oppmerksomme på hørende barns ordforråd, må vi observere døve barns tegnforråd. La også barna få oppfordring til å tegne og male det de er blitt fortalt eller har fortalt selv. Da får de på enda en måte gi uttrykk for hva de har oppfattet (kunst og håndverk).
- For den ene døve i klassen er det viktig at han også har publikum når han forteller. Vi må regne med at hørende medelever ikke alltid har tålmodighet til å følge med på et språk de ikke forstår. Det vil også kunne bli kjedelig for den døve å skulle følge med i hva de andre forteller, gjennom tolk. Dersom det er vanskelig med direkte tolking, må innholdet i det som fortelles bli formidlet begge veier. Det kan være vanskelig å holde tråden for ivrige 6-åring, og dermed vanskelig å få til en god direkte tolking. Alle barna skal lære turtaking og venting. Det er viktig at barna allerede nå får øvelse i å snakke en om gangen. Det er en fordel for alle, men svært viktig for den døve, som trenger å vite hvem som snakker. I denne innskoleringsperioden er det av stor betydning at den døve eleven finner sin plass i klassen og føler aksept fra medelever. En klasse/gruppe hvor en döv elev skal inkluderes, bør ikke bestå av flere enn 12 elever.

(s. 104 og s. 106)

- *Fonologisk trening. Norsk.* Taletrening blir en del av norskundervisningen for døve. Slik trening kan legges inn i dagsprogrammet både for den døve eleven som går sammen med hørende, og for en gruppe med døve. (Se artikkel.) Døve elever må gjerne delta sammen med hørende etter det opplegget som er beskrevet av Skjelfjord (*Lyse ideer* s.31–s.34). Dette må selvfølgelig vurderes i hvert tilfelle.
- I forbindelse med Tema 1 skal barna øve på navn. Klapp rytmen i navn og logoer samtidig som barna sier dem med stemme. Dette kan alle barna gjøre

sammen. Ikke terp på enkeltlyder i en slik sammenheng. Det foreslås at barna kan leke med lydene i barnas navn.

(s. 106)

- *Fonologisk trening på tegnspråk.* I lek med håndformer og tegnspråkrim kan oppmerksomheten konsentreres om håndformer, artikulasjonssted og lokalisasjon. Prøv med forbokstaven på barnas navn. Hvor mange tegn kan du lage med A-hånd, B-hånd osv.

(s. 107)

- Navn, skilt og andre logoer som barna er kjent med fra før, eller som de finner i nærmiljøet, må det arbeides med på samme måte som for de hørende barna. Slike øvelser er en av de viktige innfallsvinklene for bevisstgjøring og er en del av den begynnende lesingen. Gjenta bokstavene i navn, ord og logoer med håndalfabet. Bruk det håndalfabetet som barna har vært vant med. Det varierer rundt om i landet om førskolene bruker enhånds- eller tohåndsalphabetet.

(s. 109)

- *Fonologisk trening. Tegnspråk.* Hviskeleken kan barna gjøre på tegnspråk ved å sende budskapet enten ved bevegelse eller tegn. Det er en fin øvelse for motorisk og innholdsmessig hukommelse. Hviskeleken: Barna står på en rekke. Den som står sist, finner på en bevegelse. Han klapper den nest siste på skulderen. Denne snur seg og ser på bevegelsen. Han sender bevegelsen videre til nestemann ved å klappe ham på skulderen slik at han snur seg, viser bevegelsen, osv. Når alle har fått bevegelsen, sammenlignes den første og den siste.

DRAMA OG RYTMIKK

- lek med rytme
- dramaleker
- lek med navn
- sangleker med bevegelse
- videosangene

(s. 99)

Se artikkel side 12 her i tilleggshftet.

Bruk Videokassetten med fortellinger, sanger og kreativt tegnspråk

Sanger på video

Felix Fabula

Magdalena

Vers på video

God morgen-vers

Drama og rytmikk/kroppøving

(s. 100)

Til hjelp kan du bruke rytmikkaktiviteter som tar utgangspunkt i barnet selv, dets puls og kroppsrytme, og dramaaktiviteter som legger vekt på egen trygghet og trygghet i gruppen. Leker som legger vekt på det visuelle passer godt.

Bruk gjerne sanger og historier fra videokassetene. Dette er fint stoff til dramatisering. Eventyret om Askeladden kan bestilles fra Døves Video.

ENGELSK

- My name is
- Good Morning

(s. 101)

- Lek: Barna får sin initial på BSL. De som vil være med, sitter i en ring. Spør hverandre på BSL: "WHAT'S YOUR NAME?" "MY NAME IS WHAT'S YOUR NAME?"
- En annen aktivitet kan være å lage et selvportrett og sette på BSL-initialene sine. Lag pyntet ramme og heng på veggen (kunst og håndverk).
- Fortell innholdet på NTS fra noen engelske rim, for eksempel "Pussy cat, pussy cat" eller "Baa,

baa black sheep". Se på noen BSL-tegn som har forbindelse med rimene og dramatiser.

- Lek: Av dem som vil være med, deles gruppen i to. Læreren deler ut bilder med disse tegnene på BSL: SHEEP, MAN, WOMAN, BOY, CAT, MOUSE, CHAIR, QUEEN, ONE, TWO, THREE. Halvparten av gruppen holder sitt bilde opp over hodet og går rundt i rommet. De andre barna ser på sitt bilde, gjemmer det vekk i lommen og går så rundt i rommet og gjør BSL-tegnet. Når de finner sin partner med det riktige bildet, setter de seg ned så fort de kan. Hvem er ferdig først?

(s. 112)

- Hva kan vi leke for å bli venner?
Av de lekene og aktivitetene som er listet opp her, passer alt også for døve barn, bortsett fra blindebukk. I en gruppe med bare døve kan leken gå bra, men da må barna være trygge på hverandre. Sanglekene, "Ta den ring" og "Fløy en liten blåfugl" er det så mye bevegelse i at de bør gå bra.
- I forbindelse med valg av leker er det viktig, spesielt i startfasen, å velge leker som døve kan oppfatte og være med på uten mye instruksjon. Det er også lurt i innskolingsfasen å ta hensyn til at selve leken ikke krever at barna skal oppfatte lyd-signaler eller stemmebruk. Senere kan det være greit med sangleker med aktiviteter knyttet til (se over).

Natur- og miljøfag

- undre seg over naturen
- jakte på høsttegn
- nedbryting
- kjenne på vinden
- gjøringer med luft
- sikkerhet på is

Tegnspråk

- begrepstrening
- bli lest for
- fortelle og lytte
- lage TS-rim
- bevisstgjøring av munnstilling

Norsk

- klappe/si høstord
- skrive lapper
- blåseleker (munngymnastikk)
- stemmetrening
- munnavlesing

Matematikk

- finne ting ute
- samle og sortere frø, steiner o.l.
- rekkefølge
- mønster
- finne ut hva 3 er
- telle

Samfunnsfag

- bli kjent i nærområdet
- geografiske navn på hjemstedet
- lære begrepene for terrenget rundt skolen
- FN-dagen
- Verdensbarnedagen

Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering

- studere skaperverket
- skapelsesberetningen
- undre seg over alle fargene
- hemmelig venn
- filosofere over livet

Drama og rytmikk

- dramatisere vinden
- dramatisere døgnrytme dag/natt
- uteleker med bevegelse
- dikt om naturen
- sanger om naturen (innhold, dramatisering)

Heimkunnskap

- rydde, lære at ting har fast plass i klasserommet
- klær og sko som passer til været
- spise ute

Kunst og håndverk

- farger
- lage bilder av naturmaterialer
- male

Kroppsvøving

- leke ute
- gå på tur
- leke og dramatisere naturfenomener

Engelsk

- eventyr

TEMA 2 – Alt forandrer seg – naturen om høsten

s. 114–124

TEGNSPRÅK – NORSK

Tegnspråk

- begrepstrening
- bli lest for
- fortelle og lytte
- lage TS-rim
- bevisstgjøring av munnstilling

Norsk

- klappe/si høstord
- skrive lapper
- blåseleker (munngymnastikk)
- stemmetrening
- munnavlesing

(s. 115 – 116 og s. 118)

- Alt som går inn under begrepstrening i dette avsnittet, passer like godt for døve som for hørende barn. Det er språkkoden som er ulik. Leken “Mitt skip er lastet med” er alltid morsom og her, når emnet er frukt, grønnsaker og bær, kan døve og hørende leke sammen. Pass på at det tolkes (se artikkel side 9).
- Hørende barn kan leke med sammensatte ord og få fin språkstimulering og begrepstrening. Tegnspråk har sammensatte tegn. Tegnene som sammensetningen består av, påvirker hverandre etter bestemte regler. Men antallet sammensatte tegn er relativt lavt i forhold til norsk, og dette gjør det vanskelig å gjennomføre en tilsvarende lek som er foreslått for norske ord. Når høst er emnet på tegnspråk, blir innledningsvis tegnet for høst vist, og så vil vær og klær, blomster og blad bli tatt inn under hovedemnet etter hvert. Døve kan øve seg ved å finne så mange tegn som mulig om høst (tankekart), og en oppgave kan være å beskrive høsten (se drama/rytmikk, kreativt tegnspråk).
- Som norsktrening kan døve sammen med hørende medelever klappe og si høstord. Her kan det passe å øve munnavlesning. Se på hverandre, bruk speil og legg merke til munnstillinger.

(s. 115 og 116)

- Aktiviteter som går på auditiv lytting passer ikke for døve, men de kan få oppgaver som aktiviserer visuelt. Det kan være “Kims lek”, “Hva er forandret?”, “Lotto” eller “Memory”. “Hva er forandret?” lekes slik: Ett barn går ut en tur. Når han kommer inn igjen, har han forandret på noe. Han kan ha tatt skoene på feil fot, brettet

kragen opp eller ned, satt hårspenningen på den andre siden, tatt bort et smykke osv.

- Når det skrives lapper eller forklaringer til utstilling av frø o.l., må den voksne forsikre seg om at den/de døve barna vet hva som står der. La gjerne barnet foreslå det som skal skrives. Bruk håndalfabetet.
- *Fonologisk trening. Norsk.* Under Tema 2 skal det snakkes om vind og vær om høsten. Dette kan inspirere til munngymnastikk med blåsing, f.eks. blåse silkepapirlapper og såpebobler, blåse med stor munn og liten munn (uten stemme blir dette forøvelser til h og p), styre papirbiter på vann gjennom sugerør av ulik tykkelse og lengde. Forslag: Ha vann i et stort kar med litt Zalo i og la ungene leke sammen ved å blåse med sugerør, eller bruk et glass vann med Zalo til hver enkelt. Det bobler helt herlig.

(s. 119)

- Barna har vært ute i vinden. Døve barn har også glede av å få huie og rope. De kjenner vær, vind og lyder i og på kroppen. Når de skal fortelle, må de oppfordres til å fortelle det de så ute. De foreslåtte spørsmålene egner seg godt for døve også.

(s. 120)

- Hva er forskjellen mellom is på vann og isen som vi spiser? På tegnspråk kommer forskjellen tydelig fram. Her er det en fin anledning til å snakke med barna om norsk og tegnspråk. Dette passer i bevisstgjøringen om at det er to forskjellige språk.
- Is er et ord som er lett å lese, men det er vanskelig å vite hva slags is som menes uten å se i hvilken sammenheng ordet står. Erfaringsmessig er det vanskelig for døve å “leke” med homonymer på norsk. Men fenomenet bør forklares for dem, blant annet for at de senere skal få utbytte av s. 31 i *Felix Fabula skriver 1*, er det bra å begynne. Bruk begreper som de kan, f.eks. tre, dyr, blad.
- Is og gris er rimord på norsk Dette kan vi vise ved å skrive ordene sammen og påvise IS i begge ordene. Men IS og GRIS er også rimord på tegnspråk, de har nesten samme håndform og artikulasjonssted. Prøv å finne andre rim på tegnspråk som går på håndform eller artikulasjonssted.
- Vil du ha is eller is? Vil du ha ris eller ris? Slike spørsmål har ingen morsom effekt på tegnspråk.

Den døve elevens ferdigheter i norsk avgjør om han forstår det morsomme i disse utsagnene.

ENGELSK

- eventyr

DRAMA OG RYTMIKK

- dramatisere vinden
- dramatisere døgnrytme dag/natt
- uteleker med bevegelse
- dikt om naturen
- sanger om naturen (innhold, dramatisering)

(s. 114)

Se artikkel side 12

Mimeleker s. 88–89

Alle lekene brukes, men tilpasses syn/tegnspråk i stedet for ord/hørsele.

Sanger på video

Frø–frø–frø

Dikt på video

Høstdikt

Blåsedikt

(s. 116)

Dramatiser eventyr. Se side 81. Bruk videokassetten med kreativt tegnspråk. Se på diktene om høst og om vind. Kanskje noen ville prøve å lære dem. La barna lage egne dikt som passer om høsten. Se på Frø-sangen.

(s. 117)

Se på videoen «The three billygoats gruff».

- Barna kjenner eventyret om de tre bukkene Bruse. Kan de gjette hvilket BSL-tegn som betyr geit (GOAT), bro (BRIDGE), troll (TROLL), gress (GRASS) av å se på videoen “The Three Billy Goats Gruff”?
- Vis illustrasjoner av de tre bukkene Bruse for barna og gjør BSL-tegnene for GOAT, BRIDGE, GRASS, TROLL. Gjenfortell eventyret på NTS sammen med barna.
- Se BSL-videoen.
- Lag en utstilling i “English corner” av de lekene som er nevnt på videoen (Tema 2). La barna få illustrasjoner av BSL-tegn (KITE, WINDMILL, SUN, PLANE, SAILBOAT). Tegn bilder av dem på tynn papp. Bildene fargelegges, klippes ut og BSL-tegnene limes på. Barna kan også lage collage med ting vi ser på himmelen f.eks. cloud, moon, star, rocket, ballon osv. Det er viktig at læreren tar seg tid til å montere bildene til collage på en skikkelig måte slik at utstillingen blir fin å se på. Bildene kan limes på sammenbrettede pappstrimler (som et trekkspill), slik at bildene beveger seg noe (kunst og håndverk).

Norsk

- øve på å gjenkjenne lapper med navn og klassifisering
- bruke stemme og rytme på ord og begreper i forbindelse med Tema 3 (s. 127)
- gå tur i munnen
- munnavlesning

Tegnspråk

- lage tegnspråkrim
- bli lest for
- fortelle og lytte
- begrepstrening
- fortellestruktur
- forventning i tekst
- se hvordan tegnspråk har ulike artikulasjonssteder
- håndalfabetet
- munnavlesning

Natur- og miljøfag

- sansene
- måle temperatur
- kroppen inni og utenpå
- sykdom

Matematikk

- telle
- mønster
- dele
- søylediagram
- måle lengde og avstander

Samfunnsfag

- omsorg for andre
- leke med papirdokkene
- sykehus

Kroppsøving

- apparater i gymsal
- bruke kroppen
- leker med kroppen

Kunst og håndverk

- kunst om kroppen
- male
- se på bilder
- veve på pappvev
- klær til papirdokkene
- fargen lilla

Kristendoms kunnskap med religions- og livssynsorientering

- Jesus og barna
- filosofere over livet
- omsorg for andre

Drama og rytmikk

- danse og lage tegnspråkvers (gjern kombinasjon)
- lage dikt
- dramaleker ute
- lage rytmer med kroppen
- lage rytmer med instrument

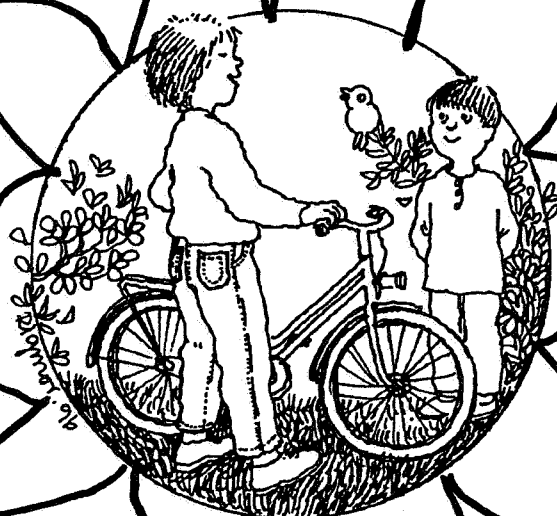
Engelsk

- How do you do?
- I am fine, thank you.

Heimkunnskap

- smake, lukte
- spise skolemat sammen
- klær

TEMA 3 – Alle ting forandrer seg – kroppen også s. 125–134

TEGNSPRÅK – NORSK

Tegnspråk

- lage tegnspråkrim
- bli lest for
- fortelle og lytte
- begrepstrening
- fortellestruktur
- forventning i tekst
- se hvordan tegnspråk har ulike artikulasjonssteder
- håndalfabetet
- munnavlesning

Norsk

- øve på å gjenkjenne lapper med navn og klassifisering
- bruke stemme og rytme på ord og begreper i forbindelse med Tema 3 (s. 127)
- gå tur i munnen
- munnavlesning
- Under dette temaet foreslås det at hovedarbeidsområdet skal være rim, regler og dikt. For døve barn må dette foregå på tegnspråk. Det er morsomt å leke med håndformer og artikulasjonssted, og lage rim med dette. Barna må få oppgaver med å lage tegnspråkpoesi, sketsjer, skuespill og pantomime. Mange oppgaver kan knyttes til målene for tema 3 om å bli kjent med og bruke kroppen sin, å filosofere over livet og befeste vennskap og omsorg, f.eks.: Vise hvordan vennskap kan være. Hvordan kan vi løse en konflikt og hvordan kan vi vise hjelpsomhet og omsorg (se også drama/rytmikk).
- Dikt og regler på norsk med klapping og bevegelser må vurderes om de passer for døve. Døve barns bidrag til dikt og utsagn må oversettes til norsk skriftlig og få sin plass på veggen. Også barnas tegninger med skriftlige utsagn eller forklaringer kan henges opp. Dette stimulerer kommunikasjon på skriftspråk. Det som barna selv lager, kan brukes som grunnlag for lese- og skriveoppgaver. I det ligger det også en forberedelse til å skape forventning til tekst, og til å bli oppmerksom på hvordan fortellinger er bygd opp.

- *Fonologisk trening. Norsk.* Det å bli bevisst munnen og tunga har betydning for døve når de skal lære hvor og hvordan de forskjellige “lydene” lages i taleapparatet og hvordan de ser ut. Dette igjen vil etter hvert få betydning for å kunne analysere ord i lesingen.

Munnegeografien er noe alle kan gjøre sammen.

- Lytteleker egner seg selvsagt ikke. Bruk leker som stimulerer andre sanser, f.eks. taktile og visuelle leker. Se Tema 2.

(s. 129)

- Under samtalen om bildet fra sykehuset har døve barn sikkert opplevelser de kan fortelle om. Hvis temaet dreier seg om hørsel og høreprøver, er det en fin anledning til å snakke videre om høresansen, og hvordan det vil være når den ikke fungerer. Hva må døve gjøre? Hvilken sans må de bruke? Hvordan vil det være å ikke oppfatte alt som noen sier til deg? Hvordan snakker døve sammen? Hvordan snakker hørende sammen? Hvordan kan hørende og døve snakke sammen?

(s. 130)

- *Fonologisk trening. Norsk.* Døve 6-åringer har neppe så god kjennskap til lydene i det norske språket at de kan delta fullt ut på å finne rimord. Men de må få prøve seg.
- *Fonologisk trening. Tegnspråk.* Kreativt tegnspråk (hent inspirasjon fra videoen “Kreativt tegnspråk”), finn tegnspråkrim på håndformer og finn tegn som har like håndformer, men forskjellig betydning. Her må barna bli gjort oppmerksom på munnbevegelsene og andre elementer i tegnet som er meningsbærende, f.eks. AMEN – SANT – SIKKERT

(s. 132)

- I en gruppe med døve barn må oppgaver som “Reisen til Godteriland” o.l. være flott. Slike fortellinger kan lages i samarbeid og tas opp på video. Barna kan lære å arbeide med tekst på video ved å se igjennom videoen, foreslå forandringer, og så gjøre nye opptak. Lag tegninger til og bruk det som illustrasjoner til videofortellingen. Kanskje kan dette inspirere til prosjektarbeid i samarbeid med større barn?
- For en elev som går i hjemmeskolen kan det være en fin utfordring i samarbeid med lærer og andre å lage en videohistorie. Kanskje den kan sendes til en døv “medelev” som går på en annen skole, eller til klassen på kompetansesenteret?

DRAMA OG RYTMIKK

- danse og lage tegnspråkvers (gjerne kombinasjon)
- lage dikt
- dramaleker ute
- lage rytmer med kroppen
- lage rytmer med instrument

(s. 126)

Se artikkel side 12 i dette heftet.
Sansetrening se s. 90 her i heftet.

Sanger på video

Med hjertet i halsen
Ventesang

(s. 128)

Barna kan lage lyder med stemme og med instrument, og føle (eventuelt høre) på disse lydene. De kan kjenne på halsen på vibrasjonen fra stemmebåndene når de lager lyd. De kan kjenne på forskjellen på vibrasjonene hos barn og voksne, kvinner og menn. De kan få høre /føle på musikk fra musikkanlegg ved å kjenne på høyttaler eller bruke vibrasjonskasse eller vibrasjonsgulv. Det er også mulig å blåse opp ballonger som barna får kjenne på mens det spilles musikk i rommet. Vibrasjonene forplanter seg lett i ballongene. De kan få prøve ut forskjellene på sterk og svak lyd med stemme og med instrument.

En morsom øvelse er "Trom på kommando". Alle barna har hver sin tromme (gjærne bongotromme som kan holdes inn til kroppen). Når læreren løfter hånden, skal det spilles. Når læreren tar hånden ned, skal det være stille. En høy hånd gir kraftig lyd, en lav hånd gir svak lyd.

(s. 132)

Vi øver på avslapping, tar for oss kroppen, del for del, og prøver å stramme og slappe musklene i alle deler av kroppen. Start med ansiktet, gå videre til halsen, skuldrene osv. og avslutt med tærne. Dette gjøres i gruppe under ledelse av læreren mens alle ser på hverandre (for hørende barn ville en ha gjort dette når barna lå på gulvet med lukkede øyne). Når barna vet hvordan det er å være slapp i hele kroppen, kan de få legge seg på gulvet, lukke øynene og slappe av. Læreren går rundt og kjenner at de er slappe, eventuelt kan hun eller han dra dem litt rundt etter beina. (Da er det best å ligge på et lite teppe.) Så kan læreren sette på rolig musikk som føles gjennom ballong eller vibrasjonsgulv/kasse. Etter avslappingen prater man om hva man tenkte på eller drømte om.

ENGELSK

- How do you do?
- I am fine, thank you.

(s. 129)

- Lærer bruker illustrasjoner og BSL-tegn, ILL, GREEN, BLUE, BROWN, YELLOW.

Barna kan gå omkring i klasserommet og finne ting som er grønne, blå, brune eller gule. Kan de si fargen på BSL?

- Lek: Etter å ha sett på den planlagte videoen, kan barna sitte i en ring og spørre hverandre på BSL "HOW ARE YOU?" "I'M FINE. HOW ARE YOU?"

Natur- og miljøfag

- bake

Norsk

- tegne/skrive julekort
- si og klappe rytme i juleord
- stemmeøvelser

Tegnspråk

- fortellinger og eventyr
- bli lest for
- fortelle og lytte
- begrepsstrening
- lage tegnspråkrim

Matematikk

- lage lenker og koger med mønster
- leke butikk
- bake
- telle, tellediagram

Kroppsøving

- apparater i gymsal
- julesangleker

Samfunnsfag

- juletradisjoner
- juleleker og sanger
- ha juleavslutning
- lage og gi bort gaver
- julekort
- leke butikk

Kristendoms-kunnskap med religions- og livssyns-orientering

- julefeiring og tradisjoner
- evangeliet
- omsorg og kjærlighet
- St. Lucia
- St. Nikolas
- De hellige tre konger

Engelsk

- skrive julekort
- si "Merry Christmas" på BSL
- si "A Happy New Year" på BSL

Drama og rytmikk

- julesanger (innhold og eventuelt gode tegnspråkovsettelsler)
- gå rundt juletreet (mest julesangleker)
- tegnspråkfortellinger på video

Heimkunnskap

- bake
- lage til fest
- snakke om høytide

TEMA 4 – Jul på skolen

s. 134–142

TEGNSPRÅK – NORSK

Tegnspråk

- fortellinger og eventyr
- bli lest for
- fortelle og lytte
- begrepsstrening
- lage tegnspråkrim

Norsk

- tegne/skrive julekort
- si og klappe rytme i juleord
- stemmeøvelser

(s. 136)

- La barna lage fortellinger, eventyr og dikt om jul. Bruk video hvis det er mulig. Vær oppmerksom på om barna bruker riktig rekkefølge i det de forteller. Oppbyggingen av fortellingen og forventning til det som skal skje i den, er elementer som barna må få veiledning i.
- Sammen med hørende medelever kan barna klappe rytmen og bruke stemmen på ord som har med jul å gjøre.
- Skriv setninger og ord på barnas tegninger og bruk som julehilsener. Skriv også setninger fra historiene som barna har laget, og la dem lese. Det vil være ulikt hvor gode ferdigheter 6-åringene har oppnådd i lesing. For noen vil skriften ennå fortonne seg som kruseduller, andre vil etter hvert dra kjensel på enkelte ord og bokstaver. Det som er viktig nå, er at de "krusedullene" som står der, er det jeg fortalte.
- *Fonologisk trening. Norsk.* Ved l-lyden må eleven bli oppmerksom på hvilken stilling tungen har. Øv sammen med vokal, la – la – le – le – ly – ly. Øv også på ord med /l/. Le, leke, lage, lam, lys m.fl. Prøv også med jul (iiiuuul). Ikke terp! Speilet kan være til god hjelp.

(s. 138)

Prøv også med lyden -n-. Den er nasal. Også den må øves sammen med vokal. – na – na – ni – ni. Natt, nisse, m.fl.

- Fonologisk trening. Tegnspråk. Proformleker og dikt.

DRAMA OG RYTMIKK

- julesanger (innhold og eventuelt gode tegnspråkoversettelser)
- gå rundt juletreet (mest julesangleker)
- tegnspråkfortellinger på video

Se også artikler foran i heftet.

Sanger på video

Siri elsker Finn
Kaker til kaffen

Tegnspråktekster på video med tema jul

Bygda som glemte det var jul
Piken med fyrstikkene
Husnissen
Snekker Andersen og julenissen
Kjerringa kjøper julegave

Dikt på video

Kakevers
Adventslysene

(s. 137)

Adventsversene kan læres på tegnspråk og brukes ved tenning av adventslys i klassen. Videotekstene som er nevnt på side 51 kan bestilles fra Døves Video.

ENGELSK

- skrive julekort
- si "Merry Christmas" på BSL
- si "A Happy New Year" på BSL

(s. 137)

- Nye BSL-tegn er CHRISTMAS, FATHER CHRISTMAS.

Fortell litt om julefeiring i England. Julaften pynter familien juletreet og forbereder kalkunen til julemidtdagen neste dag. Barna får presangene på første juledag fra nissen som kommer ned gjennom pipa. Se for eksempel *Lyse ideer 2* side 350.

Etter å ha sett BSL-videoen om jul, kan barna lage en collage der de får en ferdig tegnet strømpe som de dekorerer. På den kan de lime de tingene de ønsker seg til jul.

For barn som har hørende medelever, kan det bli aktuelt å bruke engelske julesanger med engelske tegn. Da må det understrekes at dette ikke er det tegn-

språket som brukes blant døve, men det kan være et kompromiss for å inkludere det døve barnet i en hørende klasse.

Billedbøker som "Father Christmas" og "Father Christmas goes on holiday" av Raymond Briggs og "On Christmas Eve" av Peter Collington kan være tilleggsstoff som barna kan lese selv.

Natur- og miljøfag

- uttrykke følelser, gråte, være trist og glad
- allergi
- husdyr og kjæledyr

Tegnspråk

- tegn og setninger
- kroppsspråk
- bli lest for
- fortelle og lytte
- begrepstrening
- lage rim

Norsk

- setninger og ord
- kroppsspråk
- leke med stemmen
- artikulasjon

Matematikk

- leke dyrebutikk
- lage «penger»
- søylediagram
- arbeide med innhold i tallene

Samfunnsfag

- gode hjelpere: telefon og teksttelefon
- dyrlege
- dyrebutikk

Kristendomkunnskap med religions- og livssynsorientering

- ramadan og eid
- omsorg for dyr
- sjalusi og misunnelse
- bønn

Drama og rytmik

- dramatisere følelser
- dramatisere dyr
- lære om dyrelyder og lage dem

Heimkunnskap

- omsorg for kjæledyr

Kunst og håndverk

- kjenne på overflater
- se på bilder
- lage noe av ull

Kroppssøving

- dramatisere
- danse
- dramatisere dyr
- leker om dyr

Engelsk

- dyr på BSL

TEMA 5 – Dyr vi liker s. 144–151

SAMFUNNSFAG – HEIMKUNNSKAP – KUNST OG HÅNDVERK

- gode hjelpere: telefon og teksttelefon
- dyrlege
- dyrebutikk

- omsorg for kjæledyr

- kjenne på overflater
- se på bilder
- lage noe av ull

(s. 145)

Les om bruken av bildet “I dyrebutikken” på s. 77 og s. 78. I arbeidet med bildet er intensjonen at barna skal studere stemningen, og hvilket forhold menneskene har til dyrene og til hverandre. Hvilken måte kommuniserer de på? Barna skal bli oppmerksomme på de visuelle signalene vi gir med kroppen. Vi kan snakke sammen uten å bruke stemmen. Hvordan snakker døve sammen?

Hvordan kan alle mennesker vise hva de føler, uten å bruke verken talespråk eller tegnspråk?

TEGNSPRÅK – NORSK

Tegnspråk

- tegn og setninger
- kroppsspråk
- bli lest for
- fortelle og lytte
- begreptrening
- lage rim

Norsk

- setninger og ord
- kroppsspråk
- leke med stemmen
- artikulasjon

(s. 145)

Under temaet “Dyr vi liker” skal barna bevisstgjøres på kommunikasjon, uttrykksformer og språk. Det er viktig å snakke med barna (ikke bare de døve) om språk på en slik måte at de får forståelsen av at alle språk er likeverdige, spesielt med tanke på tegnspråk og norsk. Vi snakker forskjellige språk. Noen språk er lyder som kommer fra taleorganene i munnen, og andre språk har ikke lyder, men bruker hender, hode

og deler av kroppen som taleorganer. Noen språk oppfattes med ørene, andre med øynene. Både norsk og tegnspråk kan deles opp i setninger og ord/tegn. Norsk og tegnspråk har som regel ikke, men kan ha, samme rekkefølge på ordene/tegnene i et utsagn.

Eksempler

Spørresetningen “Er du glad?” blir GLAD – DU?

Bevisstgjør her på tonefallet på norsk, ansiktet og øyenbryn på tegnspråk.

Eller fortellende setninger:

“Jeg besøkte bestemor i går” kan bli:

I-GÅR-BESTEMOR-BESØK-JEG

“Gutten skriver brev” kan bli:

GUTT-SKRIVE-BREV (I eksempelet her har ord og tegn i setningene samme rekkefølge. Rekkefølgen av tegn i en slik setning vil forandre seg etter sammenhengen den står i.)

- Skriveaktivitetene som er foreslått, kan døve barn også være med på, men de må selvfølgelig bygge på tegnspråksutsagn, bilder, fortellinger m.m. der eleven har vist at dette kan han.

(s. 147)

Øvelser med setninger og ord må for døve skje med utgangspunkt i tegnspråk. Husk at det blir tolket begge veier når barna forteller eller lager setninger. Det er viktig at alle får ta del i det som skjer. Treningen med å markere enkeltordene i setningene med klosser e.l. kan være fin, vurder dette.

- Øve på /p/ og /m/. P-lyden er stum. For å få til den eksplosive luftstrømmen kan det øves med et stearinlys. Blås ut lyset med en P! Det er ikke nødvendig at uttalen skal være perfekt. /m/-lyden lages med leppene sammen. Barnet får lov til å kjenne på lærerens hals og munn hvordan lyden vibrerer når hun eller han sier -mmmm, og etterpå kjenner barnet på seg selv. Øv både /p/ og /m/ sammen med vokaler.
- Fonologisk trening. Tegnspråk. Rim på tegnspråk. På norsk er det foreslått hatt – katt – natt. Dette rimer også med tegn. B-hånd.

DRAMA OG RYTMIKK

- dramatisere følelser
- dramatisere dyr
- lære om dyreløyer og lage dem

(s. 144)

Se artikler foran i tillegsheftet.

Sanger på video

Det er umulig å forstå

Et vått lite kyss

Strå i fjeset

Fortellinger og eventyr på video

Snehvit

Geitekillingen som kunne telle til ti

Ulven og de 7 geitekillingene

Rim, regler og dikt på video

Katten (håndformrim på b-hånd)

Hesten

Kua

Telleregler

(s. 148)

Det bør være lett å engasjere barna til å dramatisere fra dette bildet. Her kan en spesielt jobbe med kroppsspråk i forbindelse med å uttrykke følelser, vise hvordan vi ser ut når vi er glade, triste osv.

I tillegg kan barna få dramatisere dyr generelt. Finn ut hvordan ulike dyr beveger seg, går, sover og spiser. Videoversjonene av sangene Felix Fabula og Med strå i fjeset kan være fine inspirasjonskilder i denne sammenheng. Videokassetten gir også eksempler på håndformrim og dikt om dyr som kan inspirere barna til å lage egne rim og dikt. Se ellers tema for dramatisering side 82.

ENGELSK

- dyr på BSL

(s. 146)

- Lærer bruker illustrasjoner og BSL-tegn av FARM, COW, PIG. "Old MacDonald had a farm" kan visualiseres med bruk av BSL-tegn: FARM, COW, PIG og andre dyretegn som barna velger. Se heftet "Animals" fra Beverly school for the Deaf.
- Videoen "The World of Animals" presenterer forskjellige dyr på BSL og viser deres væremåte. Barna kan velge ut sekvenser fra videoen. Som en fortsettelse fra videoen kan barna lage tegnspråkdikt. Lag dyremasker og gjør dyrenes bevegelser sammen med BSL-tegnene og bruk trommer til. Rytmen bestemmes av hvilke dyr det er for eksempel skilpadde, elefant eller pingvin.
- BSL-tegnet for ANIMAL egner seg for skygge-teateret. En kan lage skyggetegn som de andre barna gjetter hva er.
- I "English corner" kan det lages utstilling om dyr, tegninger, fotografier, utstoppede dyr, lekedyr osv. Hvert dyr får sitt BSL-tegn og det engelske ord-bildet festet på seg. BSL-illustrasjonene kan tas fra heftet "First signs – animals" fra Beverly school for the Deaf.

Natur- og miljø- fag

- gjøringer med snø
- lys og skygge
- været

Tegnspråk

- rytme i tegn
- bli lest for
- fortelle og lytte
- begrepstrening
- setninger og tegn
- håndalfabet
- lage TS-rim

Norsk

- skrive ord og setninger
- om vinter og påske
- stavelser i ord (rytme)
- øve /p/ og /m/

Matematikk

- kuler og sirkler
- vekt og volum
- leke butikk
- perspektiv
- rekkefølge

Kristendomskunnskap med religions- og livssyns- orientering

- Jesus i templet
- besøk i kirken
- påsken

Heim- kunnskap

- bake
- påskeforberedelser

Kroppøving

- leke i snøen
- ake, skli
- gå på ski
- lek i gymsal med ball, rockeringer

Engelsk

- regler om snø BSL
- skrive ski og snow

Samfunnsfag

- hva lekte de voksne da de var små?
- påsketradisjoner
- snakke med voksne døve personer

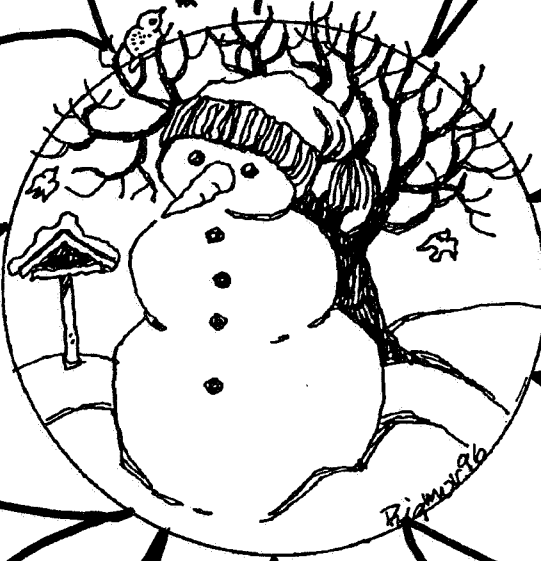
Drama og rytme

- vinterdikt
- rytme i dikt
- tegnspråk i kirken

Kunst og håndverk

- leke med sirkler
- lage skulpturer i snø
- påskeforming

TEMA 6 – Vinter hos Ivar og Siri s. 152–160

TEGNSPRÅK – NORSK

Tegnspråk

- rytme i tegn
- bli lest for
- fortelle og lytte
- begrepstrening
- setninger og tegn
- håndalfabet
- lage TS-rim

Norsk

- skrive ord og setninger
- om vinter og påske
- stavelser i ord (rytme)
- øve /p/ og /m/

(s. 154)

- Når døve elever skal få best mulig kjennskap til det norske språket, uten å kunne høre det, er rytmen et viktig element som de kan erfare. Øvelser der rytmen i ord og setninger blir klappet eller trommet, er derfor nyttige. Samtidig må det også fokuseres på rytme i tegnspråk. Oppmerksomhet om rytme i kreativt tegnspråk og rytme i daglig tegnspråkbruk bidrar til bevisstgjøring om de to språkene.

Rytmen kan komme fram i dikt om vind og snø og i dagligtale.

LENGE–VENTE eller REISE–LANGT–FLY eller HOPPE OPP OG NED

Disse begrepene har rytmisk gjentakelse av tegnet. Vær oppmerksom på orale komponenter.

- Fonologisk trening. Norsk.
Fortsett med å øve de lydene som barna har øvd på før. Prøv med stemme og rytme å si eget og andres navn. En morsom vri er å finne ord i navn eller andre kjente ord, f.eks.: Simen, kan bli *si, men*, Ivar kan bli *i, var*. Se også s. 29 om stavelser.
- Fonologisk trening. Tegnspråk.
Øv med håndalfabet. Finn tegn som er bokstaver eller som har en håndalfabetbokstav i seg.

(s. 156)

- Begrepstrening om snø, ski, skitur, mørke osv. Som variasjon til tegninger og skrijving kan det være spennende å bruke video. La det bli en prosess ved å gjøre opptak av barna når de tenker høyt på tegnspråk, se igjennom og kom på mer, gjør nytt opptak osv. Noe av dette kan oversettes til norsk skriftlig etter elevens ferdigheter.

(s. 157)

- Når klassen skal lage setninger eller finne ord på norsk, må utgangspunktet for den døve være ut-sagn på tegnspråk. Barnet kan ha fortalt mye, og alt kan ikke skrives. Lærer og elev må bli enige om hva som skal tas med. Hvis barnet velger noe som innebærer lange, vanskelige ord, er det viktig at læreren ikke “sensurerer” det bort. Selv om barnet ikke kan lese alt, vet han at det som står der er mitt, akkurat det er det jeg som har sagt. Dette er med på å oppøve forståelse for det som skal leses.
- Fonologisk trening. Norsk.
Øvelsene som er beskrevet her om vokalene /o/ og /å/, kan døve elever være med på sammen med hørende elever.

KRISTENDOMSKUNNSKAP MED RELIGIONS- OG LIVSSYNS-ORIENTERING

- Jesus i templet
- besøk i kirken
- påsken

(s. 159)

På skolene ved kompetansesentrene eller der det er egne klasser for døve, vil det være naturlig å ha kontakt med en menighet for døve og døveprest eller kateket. Der det er en døv elev i klassen, bør læreren også prøve å få kontakt med døvepresten for distriktet, og be om å få besøk. Hvis dette ikke går i forbindelse med vinteren og påsken, kan det kanskje gjøres avtale om en annen gang når det passer.

DRAMA OG RYTMIKK

- vinterdikt
- rytme i dikt
- tegnspråk i kirken

(s. 153)

Se artikler foran i tilleggsheftet.

Sangleker

Bjørnen sover

Rim, regler og dikt på video

Vinter

Snømannen

Påske

Gris (håndformdikt på g-hånd)

(s. 156)

Drama og rytmik

Lag håndformdikt på b-hånd om en skitur.

ENGELSK

- regler om snø BSL
- skrive ski og snow

(s. 155)

Bruk BSL-illustrasjoner av WINTER, SKI, SNOW, SNOWMAN

- Vis aktuell sekvens fra BSL-videoen. La barna finne BSL-tegn for WINTER, SKIES, SNOW, SNOWMAN. De kan repetere tegnene for ILL, HOW-ARE-YOU, I'M-FINE, HELLO.
- I "English corner" kan barna lage "Winter"-utstilling. Klipp f.eks. ut en kjempestor snømann som dekkes med bomullsdotter. Klipp en dør i magen på snømannen. I åpningen lages en collage av barnas tegninger av lek på ski og akebrett o.l. BSL-tegn og engelske ordbilder settes på riktig plass. En morsom variasjon kan være at bildet

av BSL-tegnet og det engelske ordbildet festes med en lang snor til det riktige bildet i snømannens mage. Vil barna ha flere BSL-tegn f.eks. SLEDGE, SNOWBALL osv., kan disse finnes på "Sign now! CD-ROM" eller i "Dictionary of BSL".

SAMFUNNSFAG

- Hva lekte de voksne da de var små?
- påsketradisjoner
- snakke med voksne døve personer

For døve barns identitetsutvikling er det viktig at de får anledning til å treffe voksne døve. Det å vite at døve voksne har vært barn, og få snakke om hvordan de hadde det, hører med til det som skal styrke barnets egenutvikling og bevisstgjøring. På skolen ved kompetansesenteret, vil de møte voksne døve. Men for den døve eleven i hjemmeskole bør det arrangeres møte med eventuelle voksne døve i nærmiljøet. Inviter dem til klassen for å fortelle om sin oppvekst. Alle de spørsmålene som det er naturlig for et barn å spørre en voksen om, bør få komme fram her. Det kan også være nyttig for hørende medelever å møte voksne døve. Husk å bruke tolk!

Natur- og miljøfag

- finne vårtegn
- lære om nedbrytning
- studere blomster og små kryp
- sortere steiner
- så frø, lage vårutstilling
- sikkerhet ved is på vann og bruk av ild

Tegnspråk

- bli lest for
- fortelle og lytte
- TS-dikt og rim

Norsk

- /v/
- setninger og ord
- rytme i setninger og ord
- skrive/lese

Matematikk

- uteleker
- halvparten av nor
- sortere naturmaterialer
- gruppering
- legge sammen

Kroppsøving

- balansere på stokker og steiner
- klatre i trær og skråninger
- gå på tur
- leke sangleker
- hoppe strikk, tau, paradig
- balleker

Samfunnsfag

- regler i leken
- tradisjoner
- 17. mai da foreldre og besteforeldre var små
- vårleker da de voksne var små

Kunst og håndverk

- forme med naturmaterialer
- se kunstbilder
- lage blomstermønster
- fargene grønn og gul

Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering

- undre seg over og ta vare på naturen

Drama og rytme

- lage dikt om vår
- lære om sangleker
- se i naturen

Engelsk

- lære "spring"
- lage vårregler BSL

Heimkunnskap

- lag 17. maifest
- kildesortering
- pynte med blomster

TEMA 7 – Ivar og Siri leker ute om våren s. 162–172

TEGNSPRÅK – NORSK

Tegnspråk

- bli lest for
- fortelle og lytte
- TS-dikt og rim

Norsk

- /v/
- setninger og ord
- rytme i setninger og ord
- skrive/lese

(s. 164)

- Under dette temaet oppfordres det til å invitere foreldre, besteforeldre m.fl. Husk også å invitere voksne døve. Husk tolk!
Når klassen arbeider med vårdikt, er det naturlig at døve barn lager tegnspråkdikt. Hørende barn i klassen kan også lære dikt på NTS!

(s. 165)

- Fonologisk trening. Norsk.
Husk at /s/ generelt er en vanskelig lyd for døve. Det å styre luftstrømmen mellom fortennene kan være spesielt problematisk for en 6-åring (tannfelling).
/v/ en bedre lyd å øve. Slik det står beskrevet i *Lyse ideer 1*, kan døve barn øve sammen med hørende
Det kan også være at døve 6-åringer nå på våren har lært så mange norske ord at de kan være med på ordjakten etter v-ord. Bruk håndalfabet og skriv ordene.

(s. 166)

- Tankekart om lyder er det vanskelig å lage. Men det kan være en spennende oppgave for en döv 6-åring å fortelle noe om hvilke opplevelser han har av og om lyd. Døve har ofte en hørselsrest og oppfatter lyd. Noen lyder er gode, og noen er vonde. Det er sjelden at døve mennesker ikke oppfatter lyd i det hele tatt. De kan også bli slitne av lyder.

DRAMA OG RYTMIKK

- lage dikt om vår
- lære om sangleker
- se i naturen

(s. 162)

Se artikler foran i tillegsheftet.

Dikt og rim på video

Vårdikt om sau og lam
Håndformrim på v
Håndformrim på s
17. maidikt

(s. 163)

Drama og rytmikk

Barna må bevisstgjøres hva som skjer ute i naturen om våren, dramatisere det og gjerne lage små dikt om det. De bør få lære noen enkle barnesanger som brukes om våren, dramatisere innholdet og eventuelt lage sin egen tegnspråkversjon av dem.

I forbindelse med 17. mai snakker vi om musikk-korps og de ulike instrumentene der. Kanskje klassen kan få besøk av noen som spiller i et musikkorps. De kan ha med instrumentene sine. Barna kan så få kjenne på instrumentene mens de spiller for å skjelne dype og lyse toner fra hverandre, og eventuelt føle vibrasjonene fra skarp tromme og stortromme.

(s. 166)

La barna få lage sitt eget orkester med trommer, reedhorn og det de ellers måtte ha. Spill og marsjer. En fin øvelse i denne forbindelse er "Trom på kommando" (se Tema 3).

ENGELSK

- lære "spring"
- lage vårregler BSL

(s. 164)

Repetisjon av ONE, TWO, THREE, CHAIR

Illustrasjoner og BSL-tegn av BEAR, GIRL, BED, SPRING

Se på videoen «Goldyllocks and the three Bears». Barna har hørt eventyret om Gullhår og de tre bjørnene tidligere. De kjenner godt til innholdet. Fortell om bjørn som våkner fra dvale om våren (SPRING). Skattejakt på BSL-tegn fra eventyret på videoen – BJØRN, JENTE, SENG.

Lek: Illustrasjonene av BSL-tegn kan brukes til Kims lek, memoryspill eller bingo.

I "English Corner" kan barna samle engelske bøker som de liker. Snakk om hvilke engelske eventyr de kjenner fra før. (Ole Brumm er opprinnelig engelsk.) Læreren kan prøve å skaffe bøker gjennom biblioteket, f.eks Postman Pat, Where's Spot?

- Formingsoppgave: Vi leser engelske eventyr.

Natur- og miljøfag

- plukke og studere blomster

Tegnspråk

- bli lest for
- fortelle og lytte
- begrepstrening
- lage rim
- homonymer
- håndalfabetet

Norsk

- /m/
- setninger og ord
- stavelser/rytme
- homonymer

Matematikk

- trekanter
- regnefortellinger
- symmetri
- telle
- finne forskjeller

Samfunnsfag

- i gamle dager
- da jeg var liten
- samle «bevis»
- fødselsdag
- minnesmerker

Kroppsøving

- leke ute
- gå på tur

Drama og rytmik

- håndformrim
- dramatisering med blomster

Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering

- kirkegård, gravlund

Kunst og håndverk

- tegne og male blomster
- tegne sint/glad
- lage bordkort

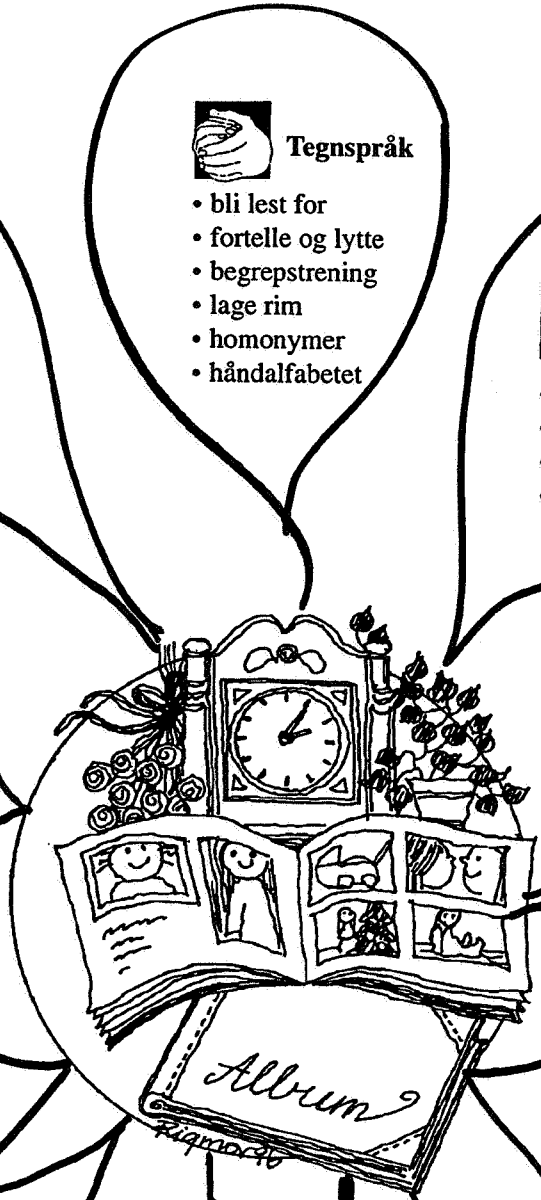
Engelsk

- What time is it? BSL
- Happy birthday! BSL

Heimkunnskap

- lage selskap
- pynte bord

TEMA 8 – Tida går

s. 173–181

TEGNSPRÅK – NORSK

Tegnspråk

- bli lest for
- fortelle og lytte
- begreps trening
- lage rim
- homonymer
- håndalfabetet

Norsk

- /m/
- setninger og ord
- stavelser/rytme
- homonymer

(s. 175)

- Det skal etter forslaget i *Lyse ideer 1* fortsettes med fonologisk trening under temaet “Tida går”. Prøv, så langt det går, å la hørende og døve øve sammen.

Homonymer på norsk går på barnas semantiske ferdigheter. De skal kunne skjelle betydninger på pære og pære eller seler og seler. Vær oppmerksom på at døve barn kanskje ikke finner denne leken med norske ord så morsom. Men de må også vite at det samme fenomenet finnes på tegnspråk. De må få leke med tegnspråk og finne ut at samme tegn kan bety forskjellig ut fra sammenhengen de blir sagt i.

Eksempler: SIKKER – REPARERE – AMEN eller JUKE – MELK eller OLJE – FYLLE.

DRAMA OG RYTMIKK

- håndformrim
- dramatisering med blomster

(s. 173)

Se artikler foran i tillegsheftet.

(s. 174)

Sanger på video

Bibliotek
Sommer

Rim, regler og dikt på video

Håndformdikt på b-hånd

Fødselsdagsdikt

Alfabetregle

(s. 179)

Alle kan lære fødselsdagsdiktet på tegnspråk og bruke det når noen har fødselsdag.

ENGELSK

- What time is it? BSL
- Happy birthday! BSL

(s. 179)

- Lærer bruker illustrasjoner og BSL-tegn av HAPPY BIRTHDAY, CAKE, DINNER, SUMMER HOLIDAY, TIME, WOLF.

Snakk om bildene i elevboka og se om barna husker BSL-tegn for fargene GREEN, BLUE, BROWN, YELLOW.

Se BSL-videoen. BSL-tall som angir antall, alder og klokkeslett har forskjellig artikulasjonssted. Kan barna se forskjell på disse tallene på BSL? Hva med NTS?

Lek: “What’s the time Mr. Wolf?” Et barn er ulven. De andre følger etter ham og spør “WHAT’S THE TIME?” Ulven svarer ONE O’CLOCK eller SIX O’CLOCK osv. Når ulven svarer: “IT’S DINNER TIME!”, fanger han en, som så blir ulven.

I “English Corner” kan barna lage en utstilling om “Summer holidays”.

Barnas arbeidsbøker

Arbeidsbøkene for barna i 1. klasse er "Felix Fabula. Boka om meg selv", "Felix Fabula skriver 1" og "Felix Fabula teller 1".

Arbeidsbøkene kan stort sett brukes for døve barn som beskrevet i *Lyse ideer 1*. Læreren kan følge de samme instruksjonene som er beskrevet der. Oppgavene må, som for øvrige elever, instrueres på en måte som blir oppfattet, om nødvendig individuelt.

I forbindelse med *Felix Fabula skriver 1*, foreslås i det følgende noen alternative oppgaver.

Rim er antakelig det som vil falle vanskeligst for døve barn i *Felix Fabula skriver 1*. Noen barn kan likevel være så fortrolige med det norske språket at de klarer oppgavene.

Her er laget forslag til alternative oppgaver som kan følges hvis barna skal arbeide selvstendig.

Noen av de alternative oppgavene har fått et annet innhold. Rim går på språkets form. Forslagene her går på *begreper* og språkets *innhold*. Fordelen med alternativet er at det ikke er behov for omtrykk av boka, bare nye kopieringsoriginaler, og selve arbeidsgangen i oppgaven blir den samme for barna.

På forhånd bør læreren ha forandret overskriften i elevens arbeidsbok slik at den stemmer med innholdet i den alternative oppgaven. Eleven får utlevert et eksemplar fra kopioriginalen og limer inn sitt svar.

(s. 111)

s. 2 Forslag til oppgave: Hva liker dyra å spise?

Musa liker ost, katten liker fisk, grisen liker grisemat fra troa og lammet liker friskt grønt gress. Kopioriginal 4.

(s. 121)

s. 4 Her var det vanskelig å finne gode eksempler, men spørsmålet: Hva passer sammen? burde gå.

Soppen vokser i skogen, frøene kan vi så i en blomsterpotte, og kålen er en grønnsak. Kopioriginal 5.

(s. 133)

s. 6 Her spør vi også: Hva passer sammen? Når vi spiser kake, må vi ha fat og skje, på treet kan det vokse epler, av bær lager vi saft og syltetøy og plaster bruker vi på sår. Kopioriginal 6.

(s. 150)

s. 14 Her kan også de døve barna prøve seg på rim. Disse er forholdsvis enkle, og i gruppen kan medelever eller lærer hjelpe til. Bruk stemme, si og klapp.

(s. 170)

s. 23 Også her kan barna prøve med norske rim, men er det vanskelig, kan alternativet også her være: Hva passer sammen?

Månen er på himmelen om natta, sola om dagen. Fotballen prøver vi å sparke i mål, og med trommen kan vi slå rytme etter note- eller rytmetegn. Kopioriginal 7.

(s. 160)

(s. 181)

s. 21 og s. 27. Oppgavene her er å finne ut hvor mange stavelser ordene har. Døve elever klarer dette hvis de får hjelp med klapping eller tromming til.

(s. 170)

(s. 181)

s. 24, s. 26 og s. 30. Også disse oppgavene med framlyd passer for å bevisstgjøre døve elever på norsken. De vil være avhengig av hjelp. Se på andre, lærer eller medelever, når ordene sies, si det selv, kjenn etter hvor lyden blir laget og finn framlyden.

Oversikt over aktuelle tegnspråklige videoer for 1. klasse

Eventyr og fortellinger på tegnspråk:

- Tommeliten
- Askeladden og de gode hjelperne
- Historien om Ferdinand
- Smørbukk

*Døves forlag A/S Postboks 3171,
5029 Bergen*

Eventyr og fortellinger I (opplesning):

- Geitekillingen som kunne telle til ti
- Froskekongen
- Herre-Per
- Snehvite
- Det lille toget
- Ulven og de sju geitekillingene
- Pepperkakegutten

Eventyr og fortellinger II

(opplesning og dramatisering):

- Fugleskremslet
- Stortrollet og vesletrollet
- Martin overnatter
- To sta dumrianer
- Den gamle skomakeren

Fargepaletten:

- Om tegning og farger

Kims lek:

- Dramaserie i 5 deler Sendt i NRK våren 1994

Jakten på de skjulte vaffelhjertene:

- En historie om naboer som ikke var så kjedelige
- og om vafler Julefortellinger:
- Adventslysene (opplesning)
- Bygda som glemte det var jul (opplesning)
- Romjulsdrøm (deklamasjon)
- Husnissen (dramatisering)
- Juleglans og innmatskake (opplesning)
- Juleevangeliet (opplesning)
- Snekker Andersen og julenissen (opplesning)

Kjerringa kjøper julegave (opplesning)

Nordisk samproduksjon:

- Emilie (Sverige)

- Hjemme hos Thim (Danmark)

- Hjemme hos Lisa Ruth (Island)

- Vennskap (Norge)

Du er en feiging Albert Åberg (opplesning)

Albert og udyret (opplesning)

God natt, Albert Åberg (opplesning)

Tegnspråkmoro og fantasi

Barnehagen for hørselshemmede i Stavanger

Lek med tecken Del 1 og del 2

SIH Läromedel

*Døves video Video og TV-produksjon
Bakketeigen, 3570 Ål*

Engelsk tegnspråk på video:

BSL for 1. kasse

Møller kompetansesenter

Vikhov

7560 Vikhamar

Videokassetter som er laget til Felix Fabula 1 for døve:

- **Felix Fabula 1** – Fortellinger på tegnspråk, del 1 og del 2

- **Felix Fabula 1** – Lek med tegn

Annet materiell

Idéhefte av Bjørg Træthaug m.fl

Møller kompetansesenter 7560 Vikhamar

Håndalfabetet. Plansjer med enkeltbokstaver.

Møller kompetansesenter 7560 Vikhamar

Til hjelp i taletrening:

Stokkan, A. og Jenssen, O.K. (1993)

Taletrening for døve og sterkt tunghørte elever. Lærers bok, videokassett med eksempler og Elevens bok.

*Døves forlag A/S, Postboks 3171,
5029 Bergen*

Litteratur og materiell for engelsk-undervisningen

Dictionary of British Sign Language
British Deaf Association, 38 Victoria Place, Carlisle CA1 1HU, UK

Beverly School for the Deaf, Middlesbrough

- First Signs
 - First Signs – toys
 - First Signs – food
 - First Signs – clothes
 - First Signs – animals
 - First Signs – colours – Link – Signs for use in Hospitals – Link – Signs for use in Schools – Link – Signs for Beginners – Songs in Signs for Children
- Beverly School for the Deaf, Beverly road, Saltersgill, Middlesbrough, Cleveland TS4 3LQ*

Video

Favorite stories – a boxed set of children's books with BSL video translation

Goldylocks and the three Bears

The three billygoats gruff

Sign me a story

World of animals

Royal school for the Deaf,

Ashbourne Rd., Derby DE22 3BH

Ladybird books med BSL video,

Royal school for the Deaf, Derby (I produksjon)

CD-ROM for barna

Sign Now! The BSL language CD-ROM

For katalog med mer informasjon om BSL og litteratur om og for døve skriv til: Forest Bookshop, 8, St. John Street, Coleford, Forest of Dean, Glos. GL16 8 AR, England.

Mønster til armdukke av Felix Fabula

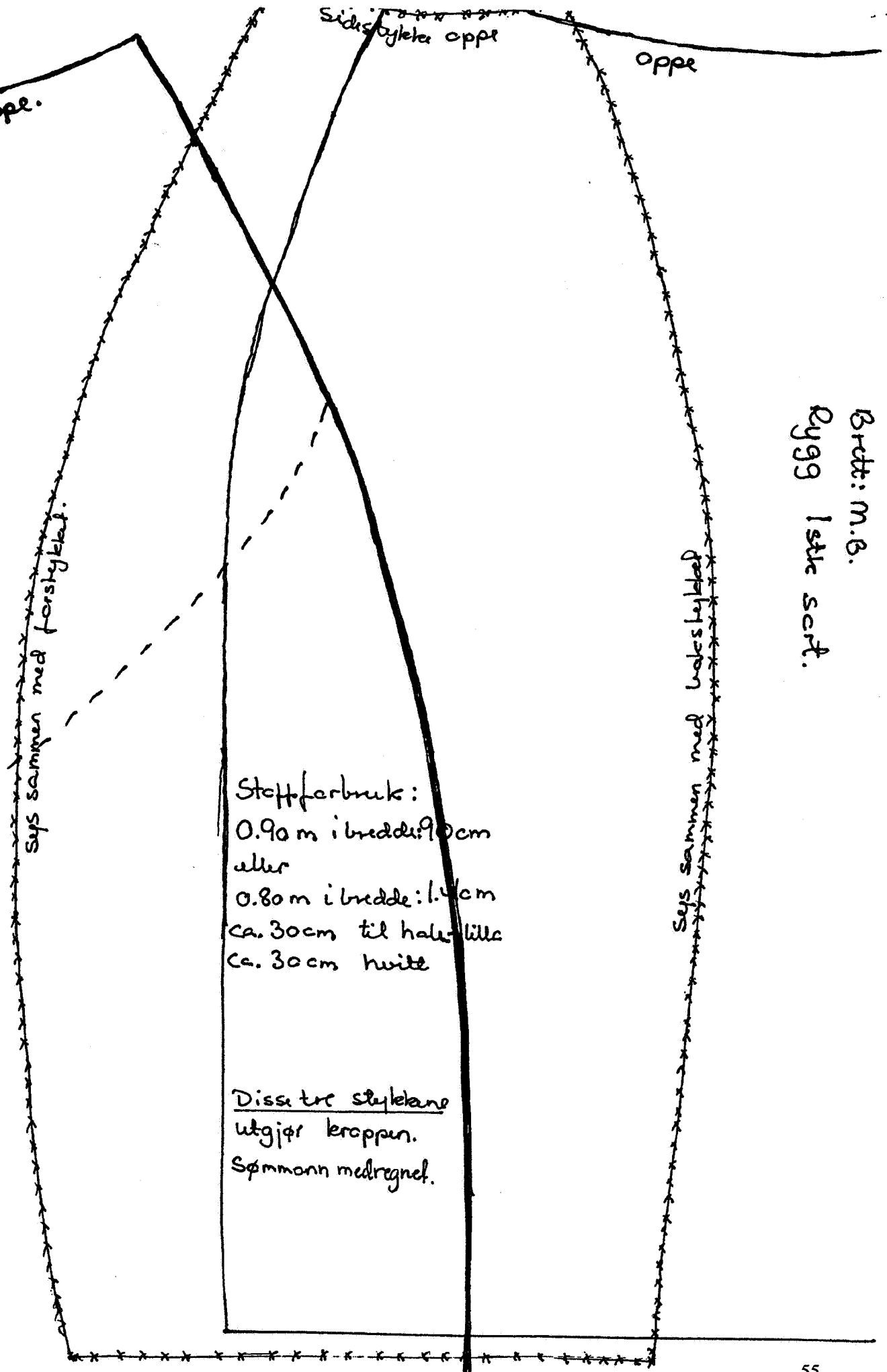
I Lyse idèer 1, på s. 40 er det tatt med kommentar og oppskrift til en hånddukke. Hånddukker er ikke så enkle å bruke for døve barn. Den ene hånden blir okkupert hele tiden, og da er det vanskelig å bruke tegnspråk.

På de neste sidene har vi tatt med et mønster til en armdukke av Felix Fabula. Mønsteret er merket slik at det går an å lese seg til hvordan delene klippes og syes sammen.

Barna kan bruke denne armdukken til å utføre tegnene med hendene, ved å stikke armene inn i "armene" på katten. Da kan den finne på mye rart å si. Ansiktsuttrykk har den ikke, men den kan likevel, ved hjelp av en medspiller, si og gjøre mye rart.

Bredd: M. F.
Midtstykket 1stk sort

Hvitt stoff, eller sett inn hvitt stoff på
gjevreste del
oppe.

Sys sammen med forstykket.

Sys sammen med lokkstykket

Sidsstykket oppe

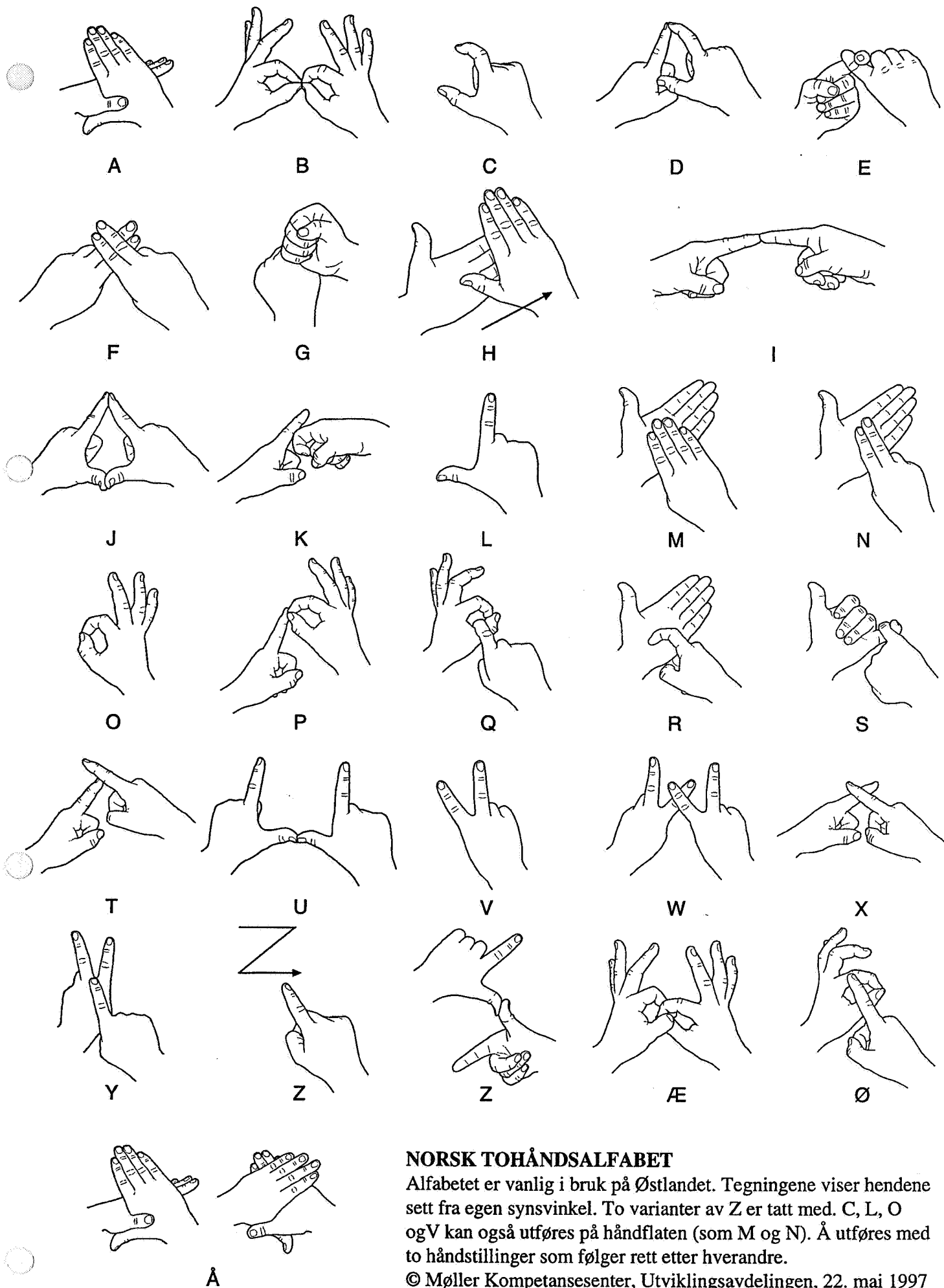
oppe

Stoffforbruk:
0.90 m i bredde: 90cm
eller
0.80 m i bredde: 1.40 m
ca. 30cm til hale/lille
ca. 30cm hvitt

Disse tre stykkene
utgjør kroppen.
Sømman medregnet.

Bredd: M. B.
Bygg 1stk sort.

Kopioriginaler

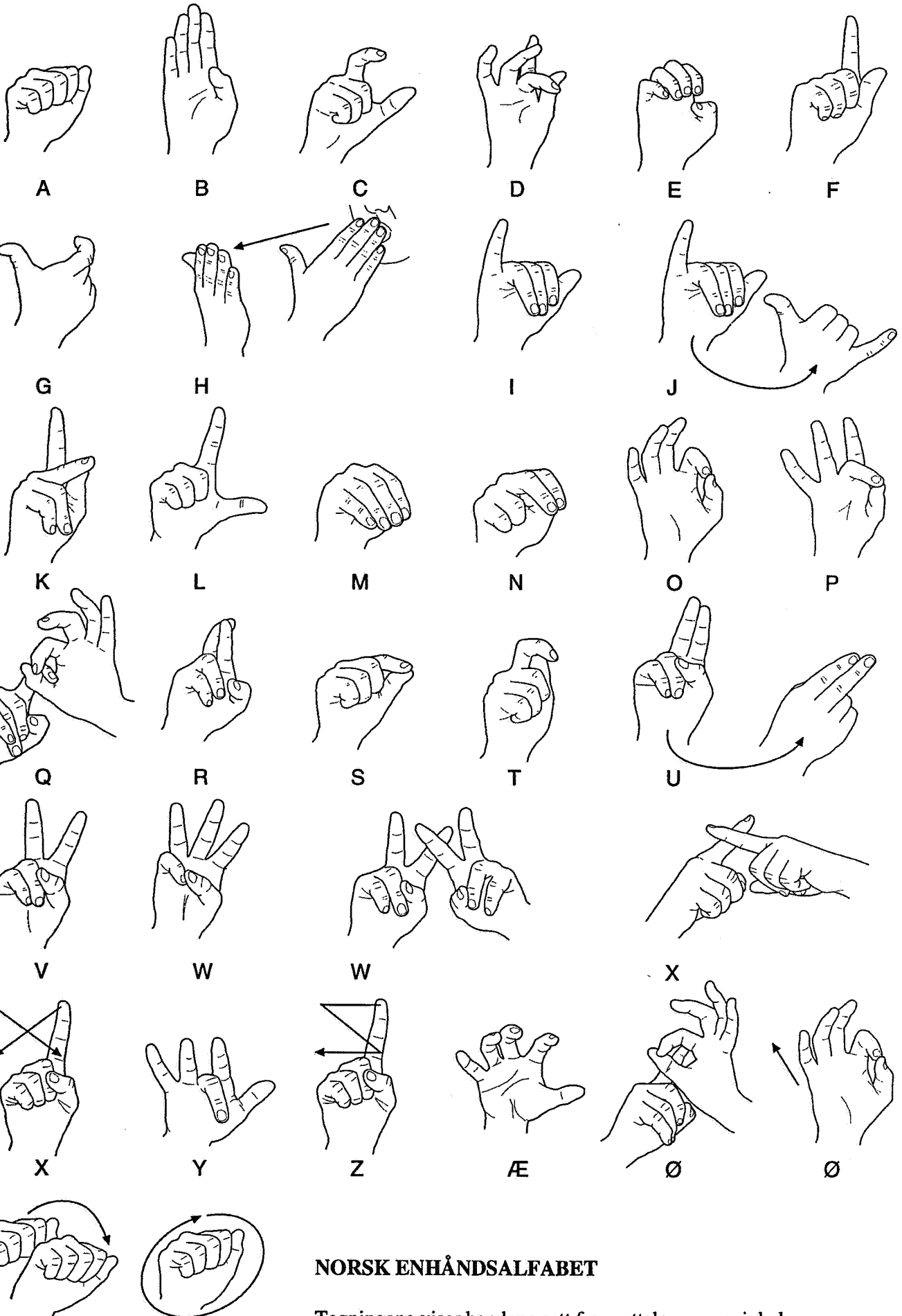

NORSK TOHÅNDSALFABET

Alfabetet er vanlig i bruk på Østlandet. Tegningene viser hendene sett fra egen synsvinkel. To varianter av Z er tatt med. C, L, O og V kan også utføres på håndflaten (som M og N). Å utføres med to håndstillinger som følger rett etter hverandre.

© Møller Kompetansesenter, Utviklingsavdelingen, 22. mai 1997

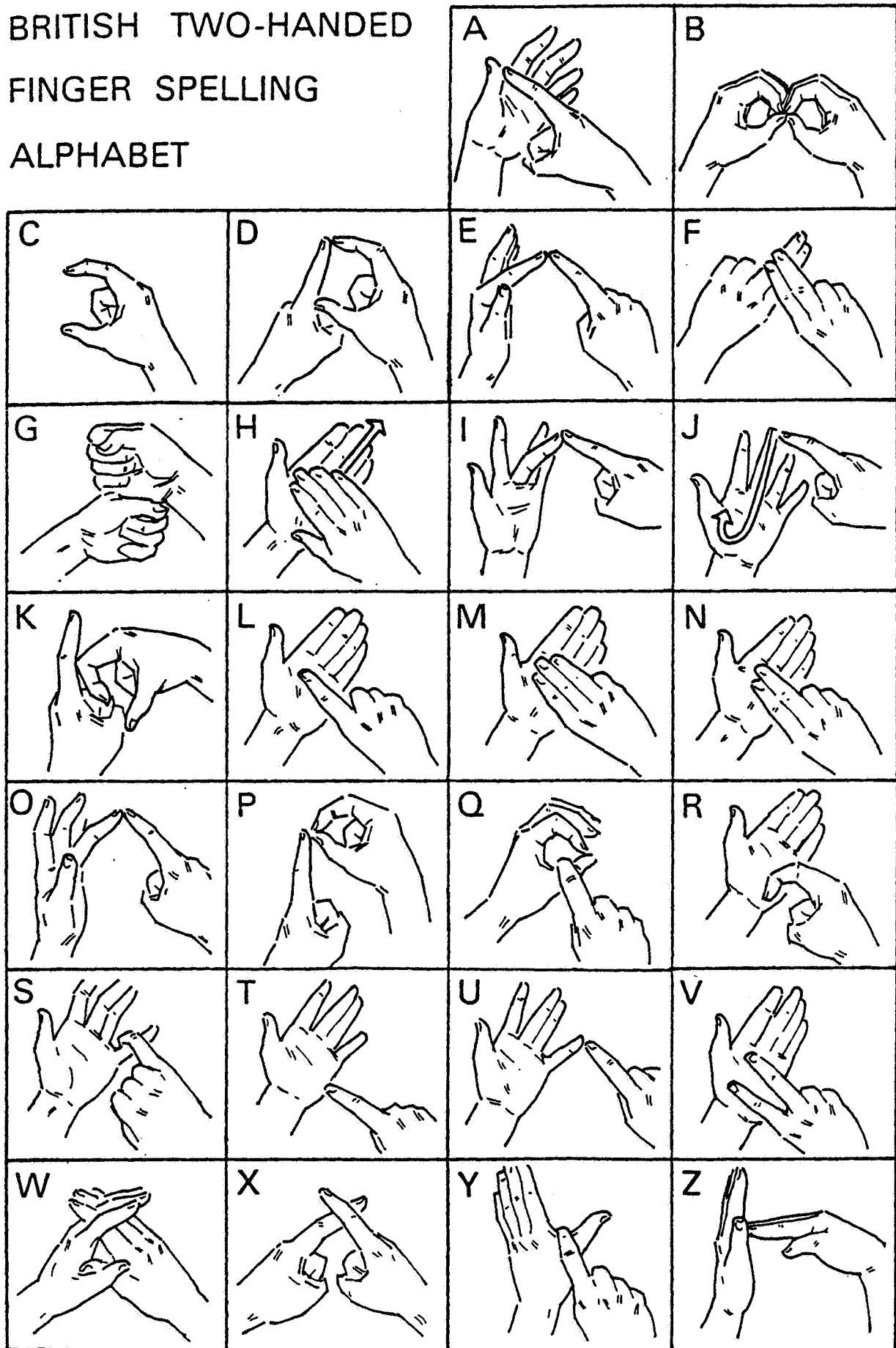
NORSK ENHÅNDSALFABET

Tegningene viser hendene sett fra mottakers synsvinkel.
 To varianter for bokstavene W, X, Ø og Å er tatt med.

© Møller Kompetansesenter, Utviklingsavdelingen, 22. mai 1997

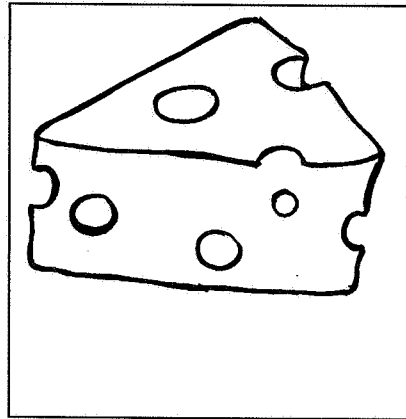
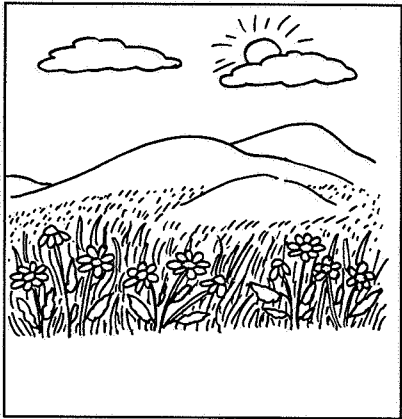
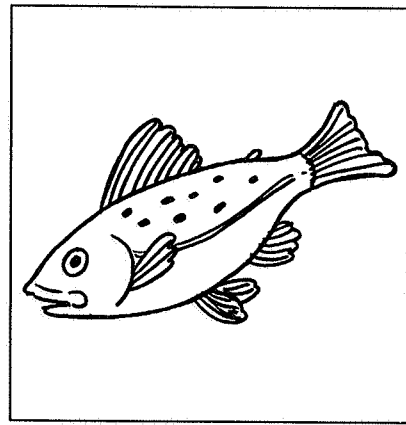
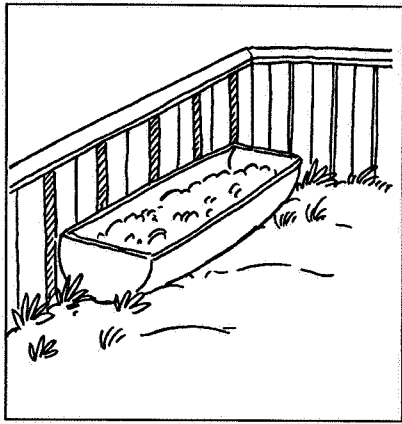

BRITISH TWO-HANDED
FINGER SPELLING
ALPHABET

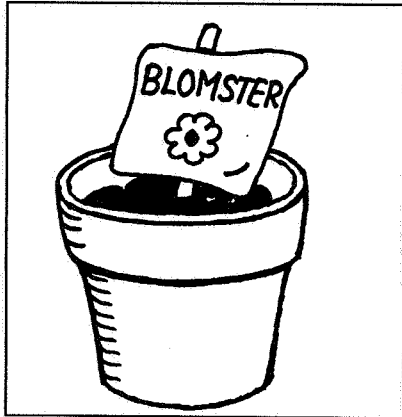
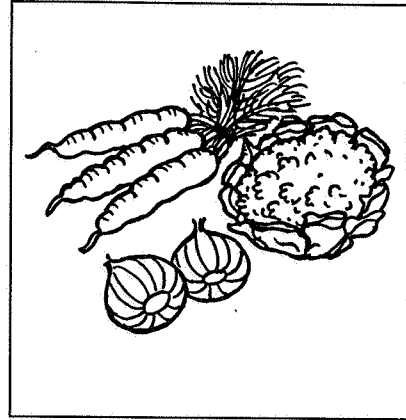
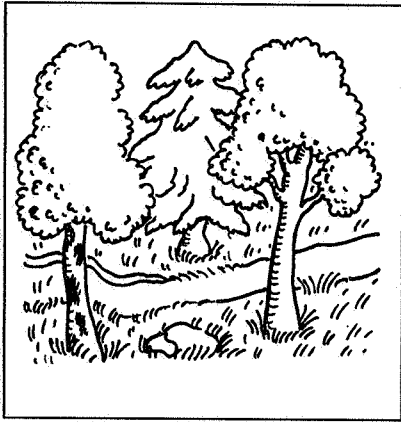

© Beverly School for the Deaf, Middlesbrough

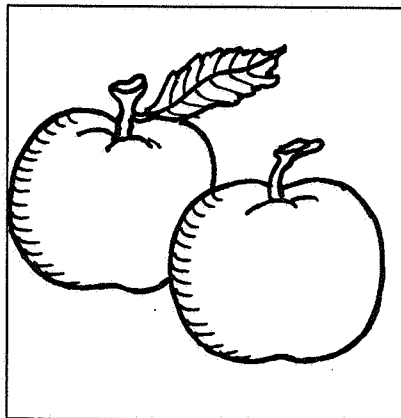
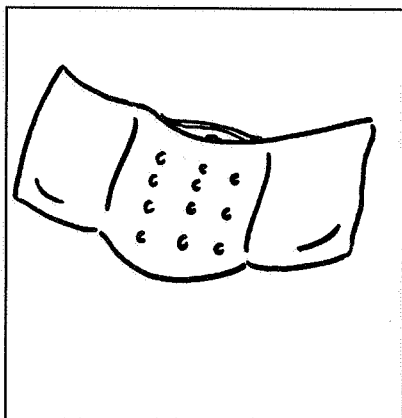
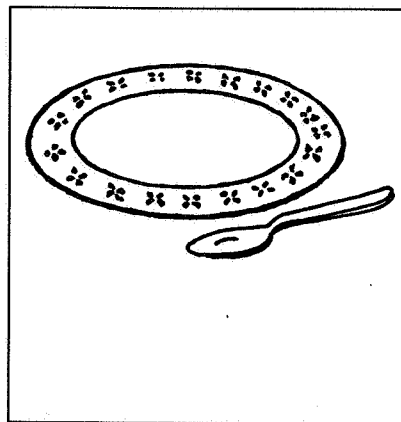
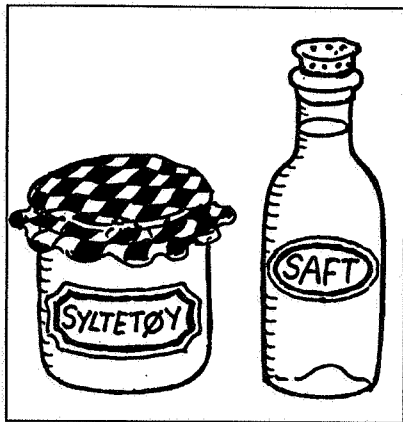

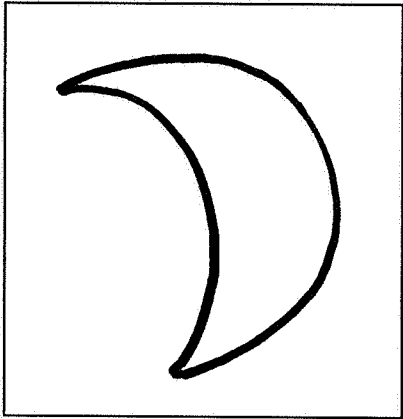
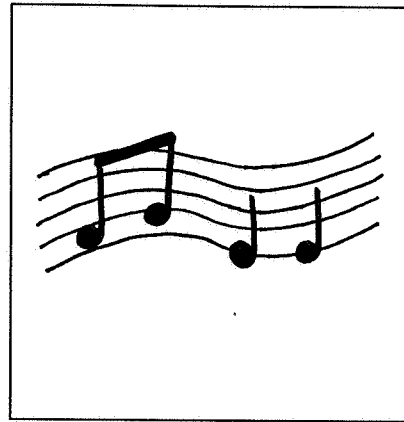
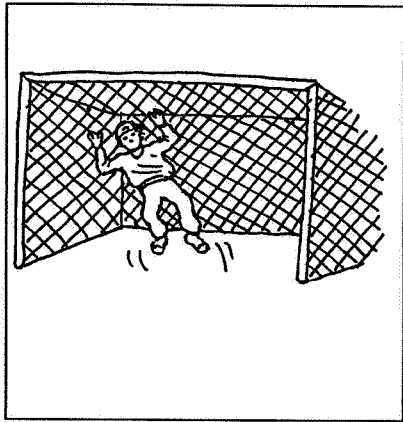
Alternative bilder til Felix Fabula skriver — side 4

Alternative bilder til Felix Fabula skriver — side 6

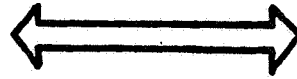

GUIDE TO DRAWINGS

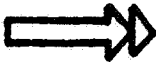
The following types of arrows mean:

A broken movement.

Movement in one direction then the other.

Repeated movement.

Hands move apart.

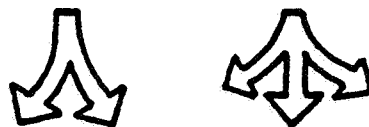
The sign ends with stress.

Hand or fingers open then close.

Open hand closes.

Closed hand opens.

Impact on point drawn.

Very small repeated movements.

Indicates sign invented or adapted for School use.

Hands drawn in dotted lines show the **start** of the sign. Hands drawn in solid lines show the **finish**. Signs that are mimed actions of holding objects may have the object drawn in dotted lines to help people understand and remember them.

© Beverly School for the Deaf, Middlesbrough

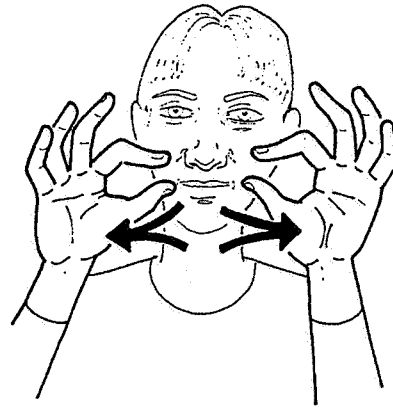

Tema 1

CAT

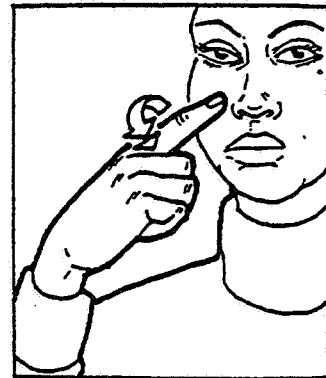
CAT

MOUSE

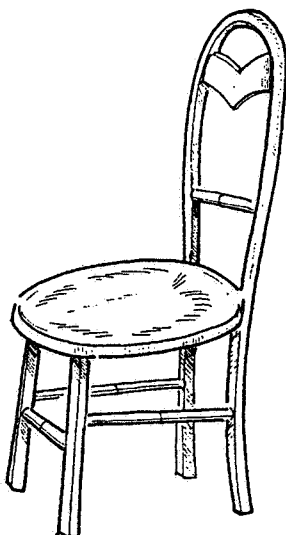

MOUSE

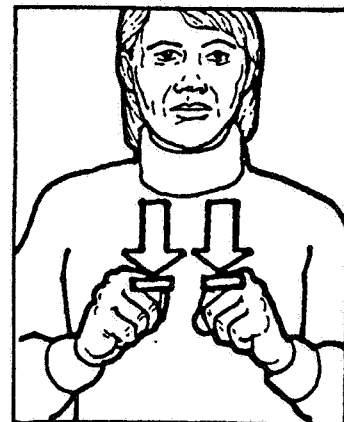

Index twists repeatedly at side of nose.

CHAIR

CHAIR

Two closed hands, move down slightly with stress.

Tema 1

QUEEN

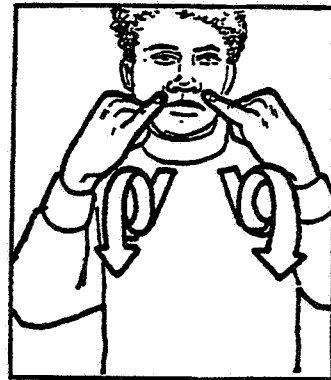
QUEEN

SHEEP

SHEEP

Little fingers move forward/
down in circular movement
from sides of face to indicate
ram's horns.

HAVE

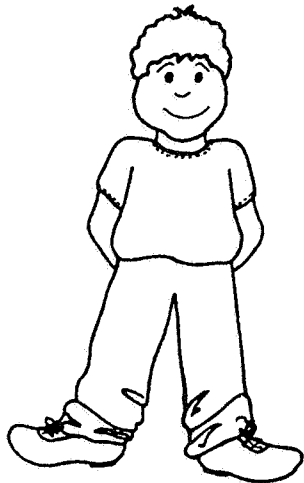

Clawed hand held at shoulder
level palm up moves down and
closes sharply to fist.

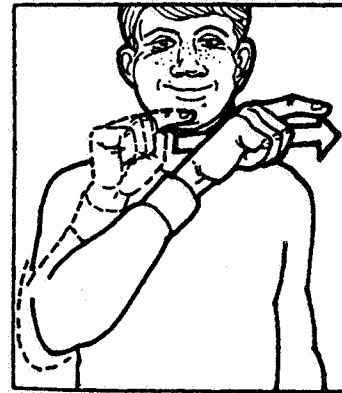

Tema 1

BOY

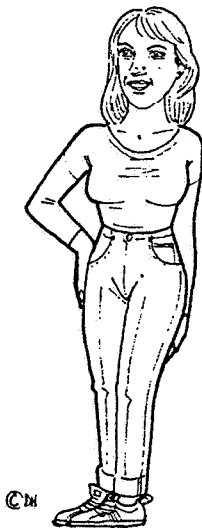

BOY

Brush Rt. index pointing left across chin.

WOMAN

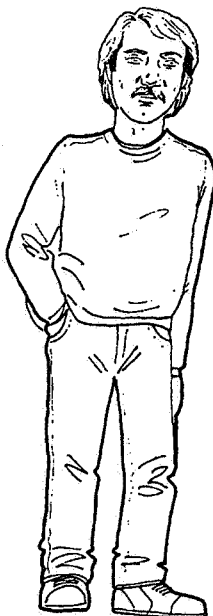

WOMAN

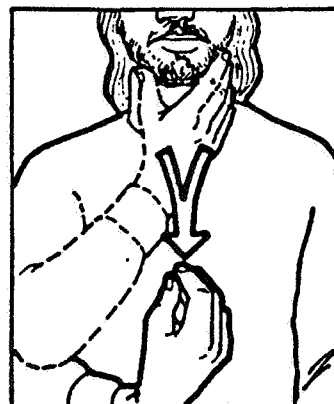

Edge of index brushes forward, twice, on cheek.

MAN

MAN

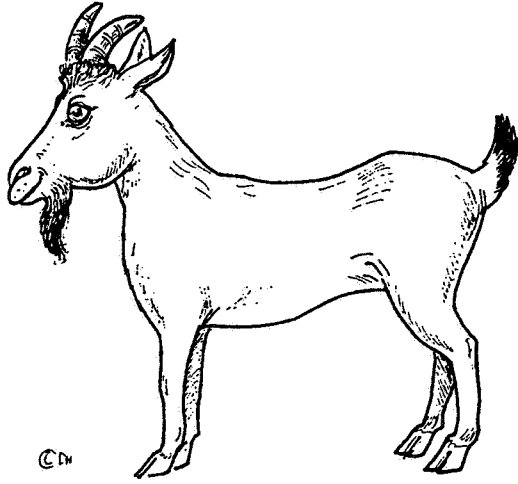

Full hand strokes down chin and closes to indicate beard.

Tema 2

GOAT

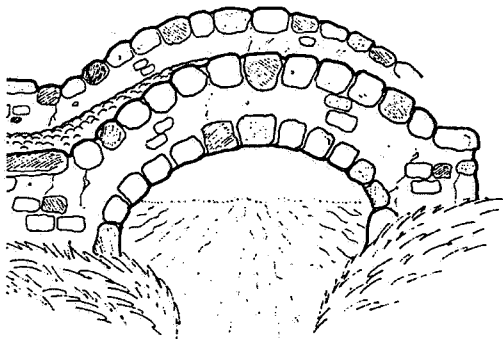

GOAT

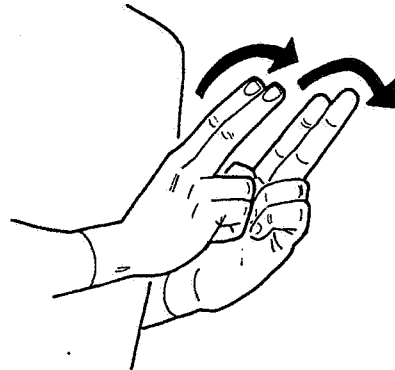

Fingers and thumb tips on chin, slightly clawed, pull down and close tips together.

BRIDGE

BRIDGE

GRASS

GRASS

Left forearm held in front of body, Rt. hand moves side to side behind arm, fingers fluttering.

Tema 2

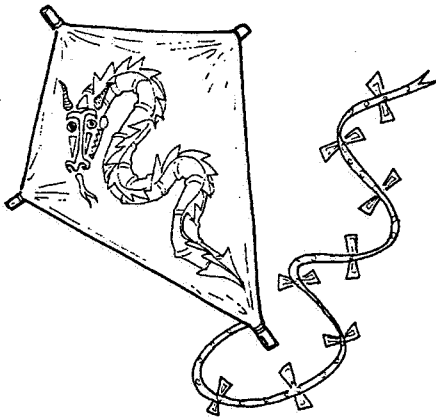
TROLL

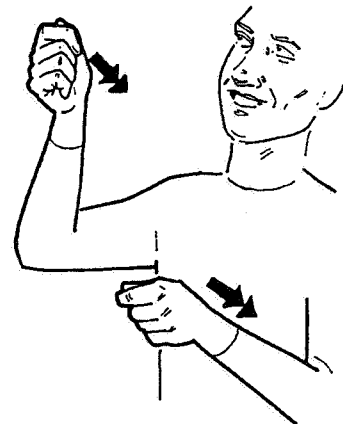
TROLL

Har ikke tegn på engelsk.
Bruk det norske tegnet.

KITE

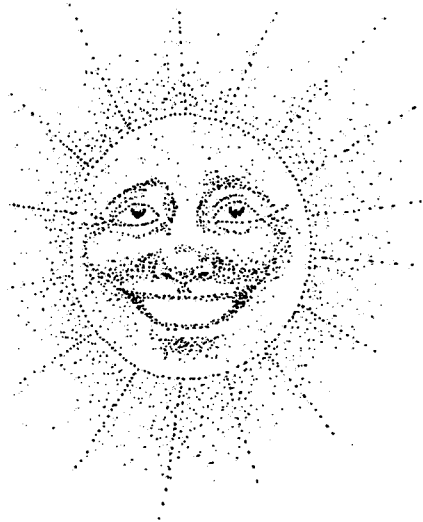
KITE

Tema 2

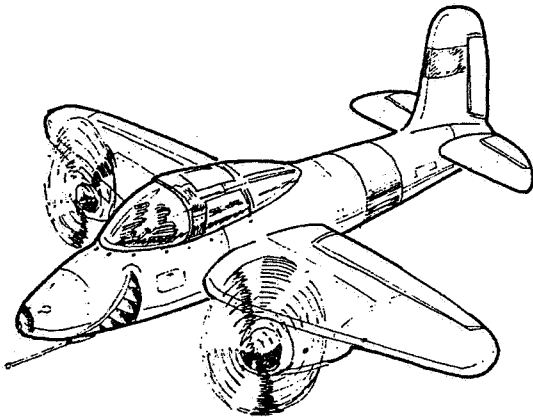
SUN

SUN

PLANE

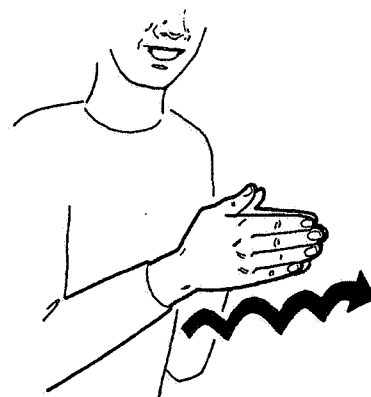
PLANE

BOAT

BOAT

Tema 3

ILL

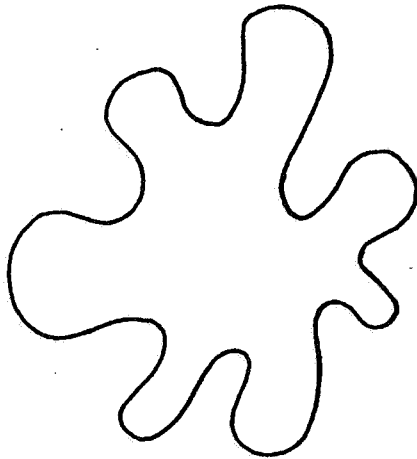

ILL

Move both hands simultaneously down chest with little fingers against body.

GREEN

GREEN

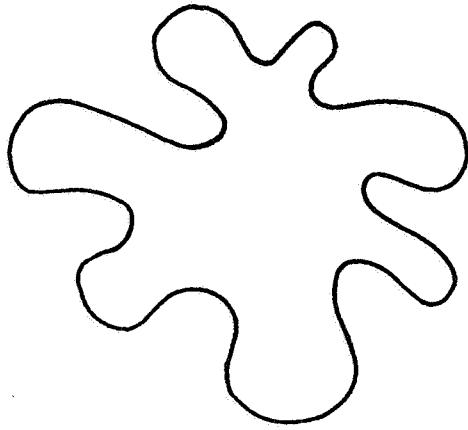

Form "G".

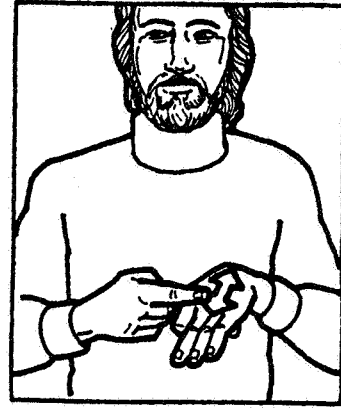

Tema 3

BLUE

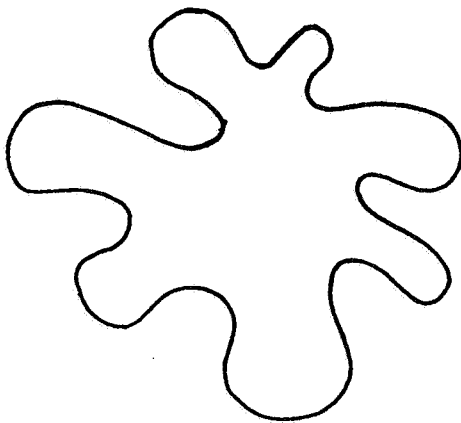

BLUE

Rub back of L. hand with Rt. index.

BROWN

BROWN

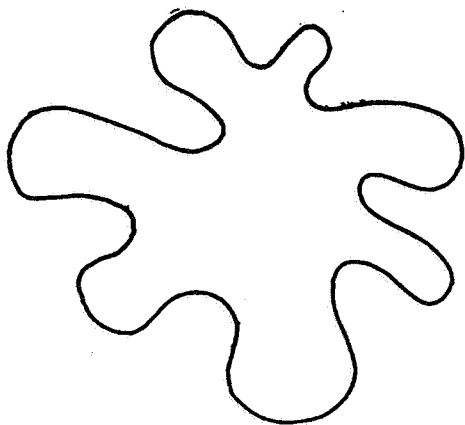

Flat hand palm down makes small circular movement on left forearm.

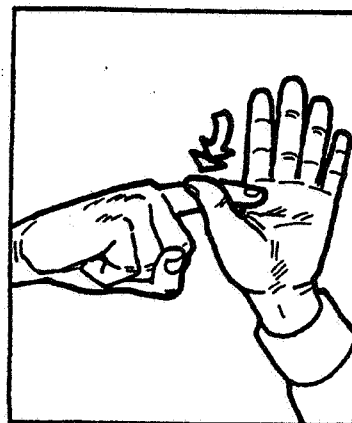

Tema 3

YELLOW

YELLOW

Form fingerspelt "Y" and brush
Rt. index down slightly, twice.

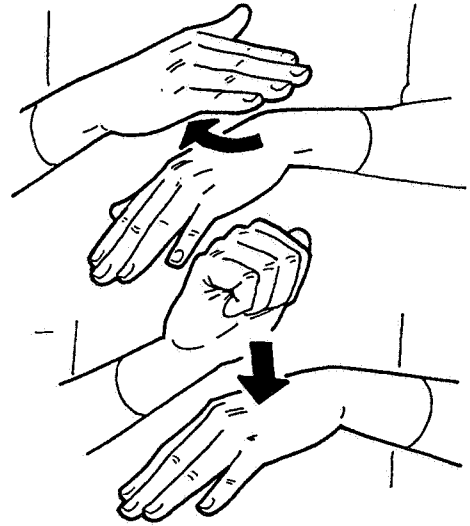

Tema 4

CHRISTMAS

CHRISTMAS

FATHER CHRISTMAS

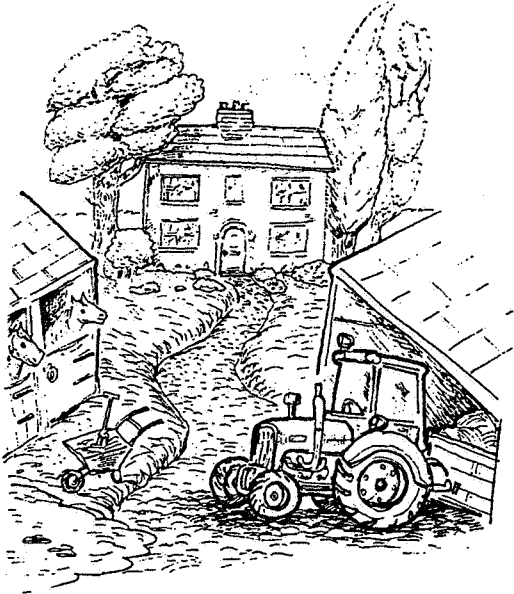
FATHER CHRISTMAS

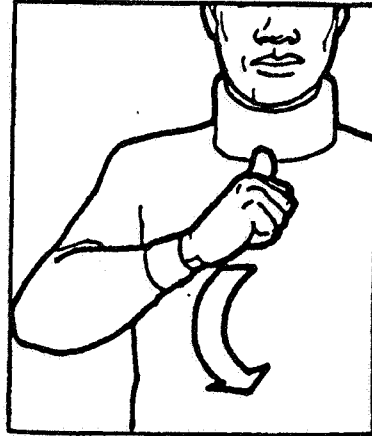

Tema 5

FARM

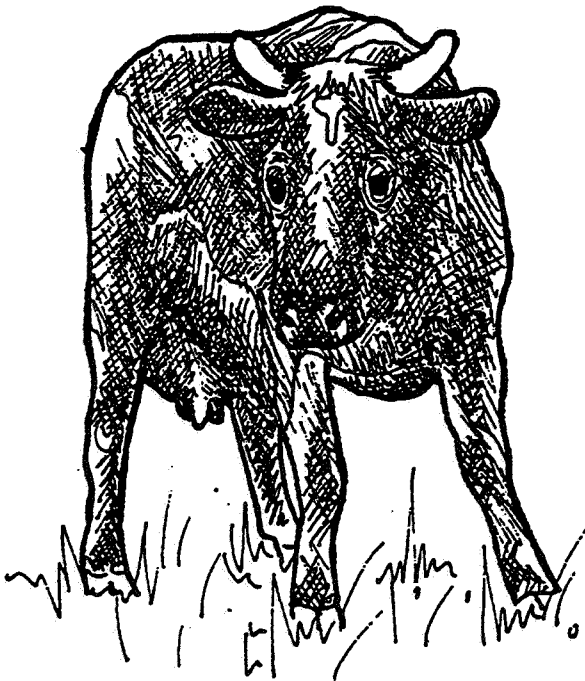

FARM

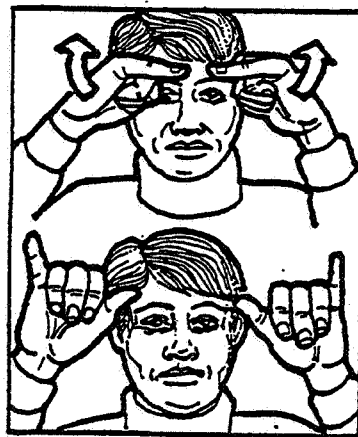

Rt. thumb extended held against upper trunk, move in arc forward and down to finish blade of hand against lower trunk.

COW

COW

Thumbs and little fingers extended; thumbs on temples, twist from palm down to palm forward.

Tema 5

PIG

PIG

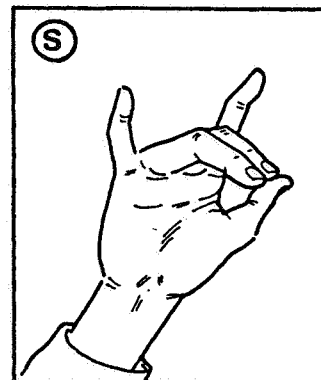

Rt. fist makes small circular movement in front of nose.

ANIMALS

ANIMAL

Rt. hand palm forward index and little fingers up, middle, ring and thumbtips touching.

Tema 6

WINTER

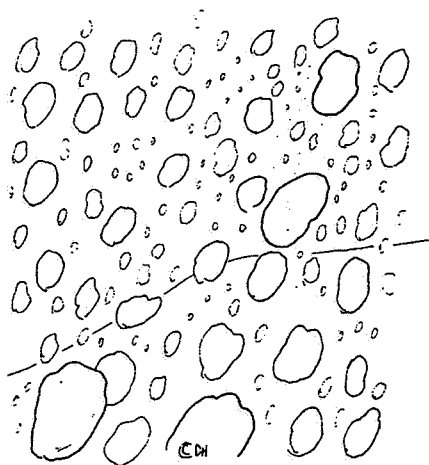

WINTER

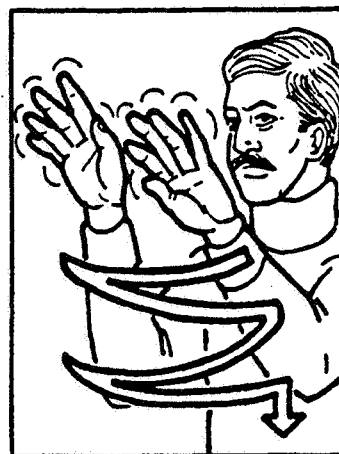

Closed hands held close together on chest; elbows pull into body in shivering action.

SNOW

SNOW

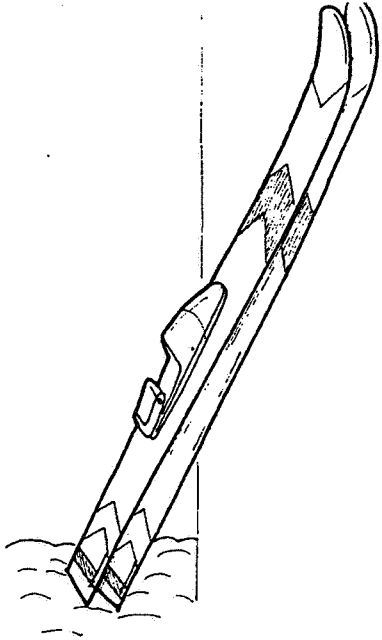

Fingers flutter from side to side, as hands move down, like snow falling.

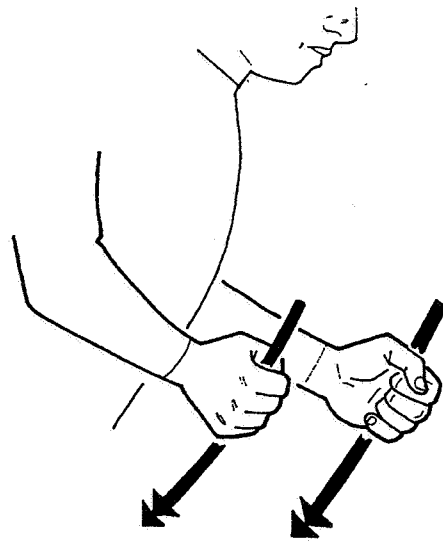

Tema 6

SKI

SKI

SNOWMAN

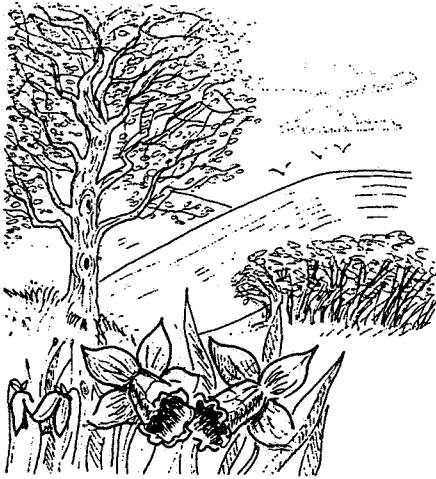
SNOWMAN

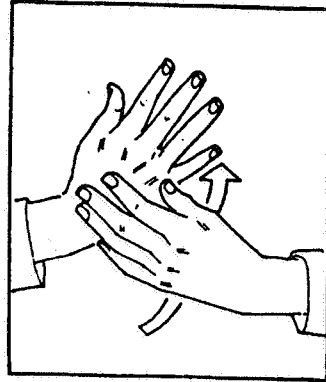

Tema 7

SPRING

SPRING (season)

Rt. open hand swivels to point upwards, from behind

GIRL

GIRL

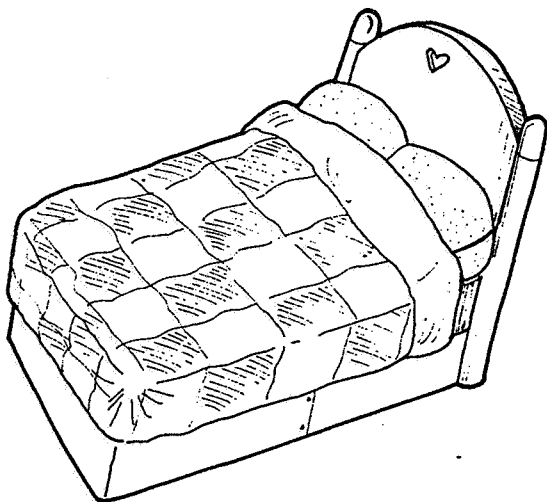

Stroke Rt. side of mouth with side of extended Rt. index, palm forward.

Tema 7

BED

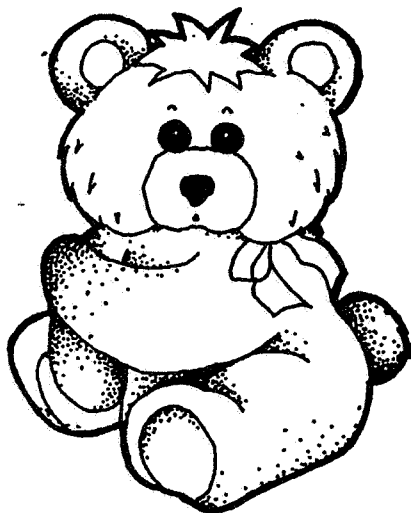

BED

Rest head against palm-together hands.

BEAR

BEAR

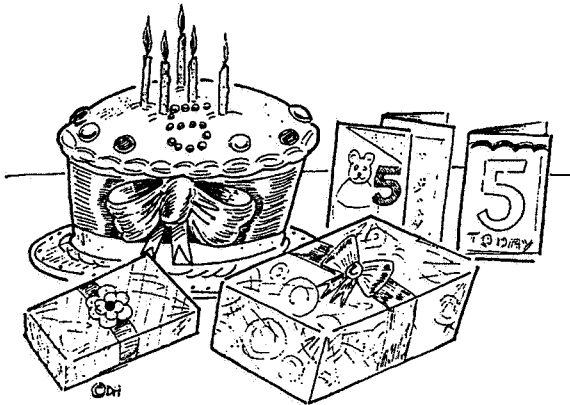

Mime cuddling a teddy with closed hands crossed at wrists, held on chest.

Tema 8

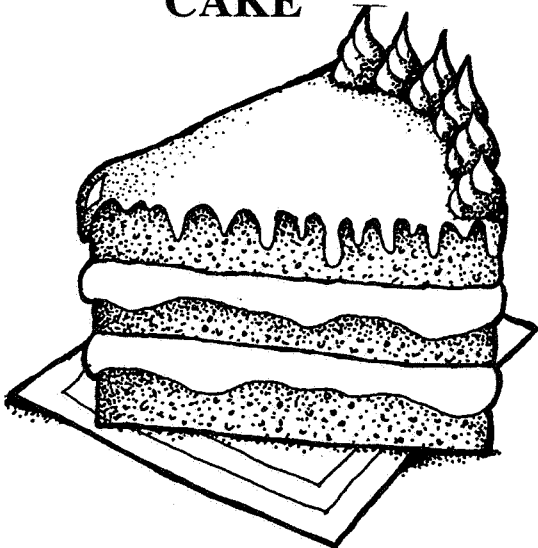
HAPPY BIRTHDAY

HAPPY BIRTHDAY

CAKE

CAKE

L. closed hand, palm down;
Rt. clawed hand, palm down
on top of L.

DINNER

DINNER

Two "N" hands palms back
move alternately up to mouth

Tema 8

SUMMER

SUMMER

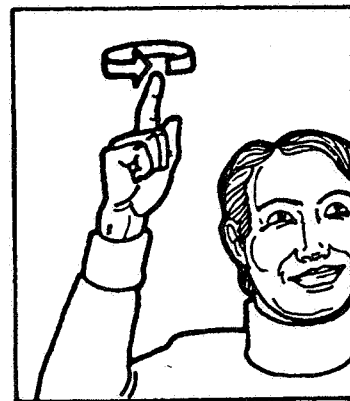

Flat hand moves up from chin to forehead, in small forward arc.

HOLIDAY

HOLIDAY

Rt. index pointing up makes horizontal circle at head height.

Tema 8

WOLF

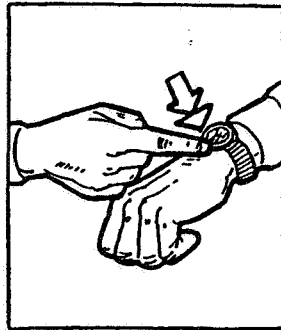

WOLF

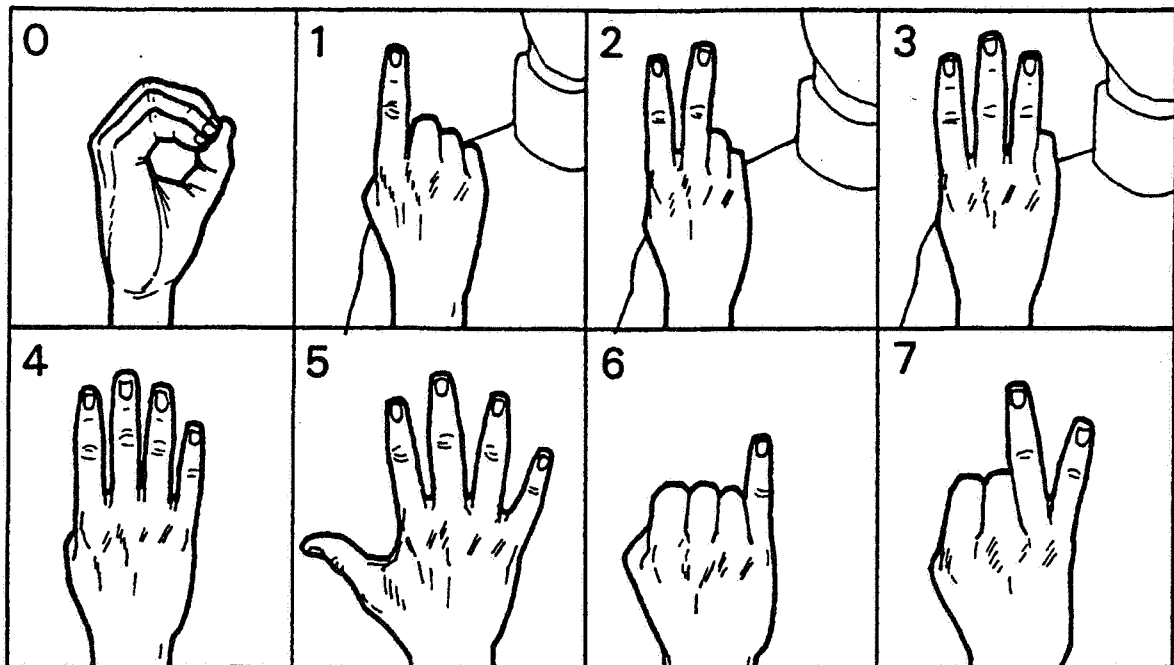
Palm left Rt. "C" hand, fingers held straight, moves forward from face, snapping fingers onto thumb.

TIME

Rt. index taps back of L. wrist, twice.

NUMBER SYSTEM

Felix Fabula 1 er et tverrfaglig læreverk for 1. klasse, der disse fagene er satt inn i en helhetlig sammenheng:

- norsk
- matematikk
- natur- og miljøfag
- samfunnsfag
- kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering
- heimkunnskap
- engelsk
- kunst og håndverk
- kroppsøving
- musikk

Felix Fabula 1 består av:

- elevbok (b/n)
- lærerens ressursbok; Lyse ideer (b/n)
- tre arbeidsbøker; *Boka om meg selv/Boka om meg sjølv, Felix Fabula teller/Felix Fabula tel og Felix Fabula skriver/Felix Fabula skriv*
- sang- og opplesningskassett; *Felix Fabula. Sanger og fortellinger/Songar og forteljingar*

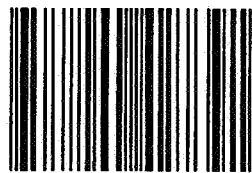
Materiell for døve barn i 1. klasse

- Lærerens ressursbok; *Tilleggshefte til Lyse ideer 1*
- videokassetter;
Felix Fabula 1 - Lek med tegn.
Felix Fabula 1 - Fortellinger på tegnspråk - Del 1 og Del 2.

UNIVERSITETSFORLAGET

ISBN 82-00-42739-0

9788200 427391